Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

1988 йил 13 июль
ЧОРШАНБА
№ 159 (4.355).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин.

ОШКОРА ФИКР

ДЕҲҚОН ДАРОМАДИ БУЛУТЛАРГА БОҒЛИҚМИ?

Кўк юзини булут қоплади дегунча косонсойликларни ваҳима босади. Тоғ яқин — ёмғир шаррос қуйдими, сел келиши аниқ. Тўғону даҳаналарни маҳкамлаб, сунъий ғовларни ишга солиб ваҳшиёна пишқириб келаётган офатнинг олдини олиш мумкин. Аммо осмон деганингизнинг усти очиқ, жаладан олдин беданaнинг тухумидай, гоҳ ундан ҳам чўғли дўл қасир-қусур савалаб қолса-чи?

Ўтган йиллари кўп бор шундай бўлди. Сел районнинг сал кам чорагини текислаб ўтди. Уйлар, экин майдонлари, боғу полизлар вайрон бўлди. Кўприклар сурилиб, машиналар олмадек ўйноқлаб кетди. Халқимиздан айланайликки, уйи, ертўласи сувга тўлиб турган бўлса-да ташқарига чиқиб қўни-қўшнисидан, қари-қартанглардан, болажон оилалардан хабар олишди. Кейин эса далага ошиқишди.

Район раҳбарлари, мутахассислар вазиятни тўғри баҳолай олдилар. Халқнинг ўзи юқорининг кўрсатмасини кутиб ўтирмай сафарбарликни эълон қилиб юборди.

Куз келиб хирмонлар қад ростлай бошлади. Косонсойликлар пойгага камсуқумлик билан киришишди. Икки-уч ўн кунлик ўтди ҳамки, уларнинг номи бирор ерда тилга олинмади. «Яхши от кейин чопади» деб атайлаб тактика ишлатишгани йўқ, албатта — кеч, қайта-қайта бузиб экилган пахтанинг пишишини кутишди.

Кечки кечки-да, кўсаклар октябрь ўрталарида очилди... Буёғи маълум.

Ўтган йили шундай бўлди. Бу йил баҳор серёғин, сершовқин келдию, аммо айтарли зарар етказмади. Табиат худди график асосида иш кўраётгандай, асосий зарбани энди қўшни янгиқўрғонликларга қаратди. «Нанай», «Заркент» совхозлари, бир қатор қишлоқлар анча талафот кўришди.

Ҳамма иш рисоладагидек бораётганди. Ғўзалар офтоб нурини эмиб тобора бўй чўзаётган, довуччалар сарғайиб олди ёрмага келиб қолганида кўз тегди. Қоратоғ устида яна булут «қўшин» тўплай бошлади.

28 июнь куни эди. Яна шамол турди, кўп ўтмай изғиринга айланди. Кейин дўл савалади. Савалаганда ҳам аёвсиз, шафқатсиз савалади. Бу галги офат «Шарқ юлдузи» совхози далаларига тўғри келди. Адир шароитида, минг машаққат билан етиштирилаётган 120 гектар майдондаги ғўза бирпасда қуруқ чўпакка айланди қолди. Боймирза Чўлпонов бошлиқ бригада аъзолари меҳнат қилаётган карталар батамом вайрон бўлди.

Чўлпоновни авваллари ҳам кўрганман. Суяги меҳнатда қотганлардан. Қирнинг нариги ёғи худди ҳеч нарса бўлмагандай яшнаб турибди. Пастликдаги бригадаларнинг ғўзалари ҳавасни келтиради. Боймирза бўлса бир зумда бор-йўғидан айрилди. Энди нима бўлади? Қўшни қишлоқлардан не-не умидда келиб ишлаётган одамлар қуруқ тупроқни чангаллаб қолаверадиларми?

Чўлпонов йиғлаб юборди, деб ўйлашганди. Аммо ўзини тутди. Бригаданинг кекса аъзоси Мукаррам ота бўлса ҳўнграб юборди. Эсиз меҳнат...

«Правда» колхози ҳам дўлдан зарар кўрди. Ўтган йилги табиий офатлар туфайли планни бажара олмай қолган правдаликларнинг шижоати бу йил бошқача эди. Абдуваҳоб Саломов, Сайдулло Убайдуллаев бошлиқ бригадалар ғўзага ишлов беришда ҳаммадан олдинда эдилар. Дўл дўллигини қилди. Барқ уриб яшнаётган пайкаллар қўлдан кетди.

Айни саратон. Қайта чигит экиш бефойда. Район, совхоз раҳбарлари, мутахассислар зарарланган карталарни бирма-бир айланиб чиқишди. Ё ажаб, битта картада уч хил манзара: ўн-ўн беш қатор ғўза яраланган, даволаса бўлади, кейинги ўн беш қаторда битта-иккита барг омон қолган — бир нима дейиш қийин, ундан кейинда эса ҳеч ваҳо йўқ.

Узоқ ўйлайдиган вақт эмас, қарор қисқа — қайта тиклаб бўлмайдиган карталарни бузиб мош, сабзи, маккажўхори экиш керак. Ярадор ниҳоллар озиқлантирилиб пешма-пеш ишлов берилса, олий нав бўлмаса-да, мундайроқ ҳосил олиш мумкин. Начора...

Иш худди шу йўсинда ташкил қилинди. Чўлпонов бригадасида ҳам, бошқа бригадаларда ҳам ҳосил учун кураш янгидан бошланди.

«Шарқ юлдузи» совхози ташкил бўлганига энди ўн йил бўлди. Асосан қиялик ерлар. Мўлжал узумчиликка ихтисослашиш эди. Кейин сиёсат ўзгарди. Вино заводи қурилаётганди, тўхтатиб қўйилди. Кўплаб боғ-роғлар ташкил қилиш мумкин. Аммо мевани сотиш осон эмас. Ёзги олмалар пишиб тўкилиб ётибди, харидор йўқ. Қўшни «Бухоро» совхозида ҳам шу аҳвол.

Район партия комитетида бир янгиликни маълум қилишди: кейинги йили «Косонсой» совхози территориясида йирик консерва заводи қурилиши бошланади. Яхши режа. Аммо эски одатларимиз қўзғаб, қурилишни беш-олти йилга чўзиб юбормасак эди. Ахир мева деганингиз ҳар йили пишади-да.

Яна бир мулоҳаза. Косонсой райони деҳқончилик учун ўта ноқулай жой ҳисобланади. Деҳқон пешонаси терлаб, елкаси шўрлаб меҳнат қилади. Аммо унинг тақдири кўп жиҳатдан Қоратоғ устидаги булутларга боғлиқ. Районда дўлга қарши кураш отряди узоқ йиллардан бери ишлаб турибди. Аммо натижа кўнгилдагидай эмас. Яқинда район газетасида ана шу отряд командирининг ўринбосари У. Абиловнинг «Ҳамиша сергакмиз» сарлавҳали мақоласи эълон қилинди. Унда жумладан шундай сатрлар бор: «Биз ҳамиша ўз постимизда сергакмиз. Бундан кейин ҳам район аҳолисини, қолаверса, уларни катта умид билан етиштираётган экинларини дўлдан ҳимоя қилиш бош мақсадимиз бўлиб қолаверади». Биз юқорида тавсиф этган дўл худди ўша кунлари район хўжаликларига катта зарар етказди.

Дўлсиз йил бўлган эмас. Ҳар йили чигит қайта қадалади, июнь — июлдан эса бузиб бошқа экин экилади. Демоқчимизки, токай аҳвол шу экан, экинлар структураси қайтадан кўриб чиқилса ёмон бўлмасди.

Гапимиз шу ерга етганда, газетхон «Зарар номи билан зарар, аммо Госстрах деб аталмиш давлат суғурта ташкилотлари ҳам борку», дейишлари мумкин. Бор. Аммо, суғуртачилар кўнгли бўш анойилардан эмас. Қуруқ гап — оғиз йиртади, дейишади — битта мисол. Ўтган йили «Шарқ юлдузи» совхози суғурта ташкилотига йил давомида 129 минг сўм пул ўтказди. Табиий офатлар туфайли салкам 600 минг сўмлик зиён кўрди ва... бор-йўғи 19 минг сўм ёрдам олди, холос. Чунки суғурташунослигимизга ҳали янгилик шабадаси бориб етмаган: минг хил инструкция, кўрсатма, низомлар борки, улардан омон-эсон ўтиб бирор нима ундириш амри маҳол

Бу ҳам ҳали ҳаммаси эмас. Маълумки, оилавий пудрат ҳамма жойда кенг тарқалмоқда. Давлатдан ер олиб бутун оиласи билан меҳнат қилаётган деҳқонлар дўлдан зарар кўрди, дейлик. Хўш, уларнинг бошини ким силайди? Суғуртачилар дейсизми? Йўқ, улар парвойи палак. Чунки Госстрах пудратчи оилалар билан шартнома тузмаган. Битта совхознинг ўнта-йигирмата пудратчи оиласи зиён кўрса — бу ҳали ҳеч нарса эмас, суғуртачиларнинг ҳамёнига етиш учун кўрилган зарар совхоз ёки колхоз бўйича фалон процентни ташкил қилиши, бунинг устига хўжалик ўтган йили планни бажарган бўлиши керак. Ё, ажаб, ўтган йили ҳам дўл ёққан, план бажарилмаган эди-ку? Боз устига бу йил биринчи бор оила пудрати асосида ишлаётган, бунинг устига адирга Косонсойнинг турли қишлоқларидан келиб ишлаётган деҳқонлар даромадини ўтган йилги натижаларга боғлаш тўғри бўлармикан?

Бу муаммоларнинг муҳимлиги шундаки, табиий офатдан зарар кўраётган биргина косонсойликлар эмас. Демак, ўйлаб кўриш керак.

А. МЕЛИБОЕВ.

Ангор районидаги Куйбишев номли колхоз озуқакорлари бедадан юқори ҳосил олишни кўзлашган. Ҳар бир ўрим энг қулай муддатда, тез ва соз ўтказилаяпти. Бу ерда икки ўримдан 90 центнердан ошириб кўк масса саранжомланди. Колхоз бўйича суғориладиган майдонларнинг ярмидан зиёдида шундай экин ўстирилмоқда. Бу тупроқ таркибини яхшилашга сезиларли таъсир кўрсатаяпти. Озуқакорлар бедани олти марта ўриб олишни мўлжаллашган.

СУРАТДА: моҳир механизаторлар Тўрақул Панжиев ва Бахтиёр Қўзиев.

И. ХЎЖАЕВ фотоси. (ЎзТАГ).

ПУДРАТ ШАРОФАТИ

Қамаши районидаги Карл Маркс номли совхоздан М. Сафаров бригадасининг ғаллакорлари бу йил мавсумдаги омадимиз об-ҳаводан эмас, дейишаяпти. Лалми ерлардан мисли кўрилмаган даражада — гектар бошига 22 центнер сара буғдой етиштирилди. Бу эса кўзда тутилганидан қарийб 2,5 баравар кўпдир.

— Оби-ҳаво ўз йўлига, иш эса ўз йўлига, — деди совхоз директори Р. Омонов. — Меҳнатни ташкил этишнинг пудрат усуллари бундай муваффақиятга эришишга кўмаклашди. Бригадалар алмашлаб экиш системасини, экинларга ўғит солиш, экиш ва ҳосилни ўриб-йиғиб олиш муддатларини ўзлари белгиладилар.

М. Сафаров бригадасида ҳозир 15 киши ишламоқда, ўтган йили эса икки баравар кўп эди. Шундай бўлса-да, ишнинг уддасидан чиқдилар. Бунинг устига ҳайдаладиган ерларнинг қарийб 40 проценти қора шудгор қилиб қўйилди: ерга дам берилиб, у бегона ўтлардан тозаланмоқда.

Комбайнчилар ҳам юксак пировард натижаларни мўлжаллаган эдилар. Улар ўрим-йиғимни икки ҳафтадаёқ тугатдилар. Бунда рекорд кетидан қувмай, «майдондаги эмас, балки омборлардаги ҳосил — ҳосил», деган принцип асосида меҳнат қилишди.

Навбатдаги босқичда узоқ муддатга ижара пудрати ташкил этилади, ортиқча харажатларга қарши кураш кучайтирилади, Мамлакатдаги ғаллакорларнинг энг яхши тажрибалари ундан маҳаллий шароитларга мослаб фойдаланилади.

В. ШУМАЙЛОВ.

ҲАМКОРЛИК

Хива районининг хўжаликларида пахтачилик билан шуғулланаётган оилавий звенолар ва бригадаларда ўзаро текшириш ишлари бошланди.

Мусобақадош дўстлар ғўза ҳолати, эгат ораларига қандай ишлов берилаётгани, сувни тежаш борасидаги тадбирлар қандай бажарилаётгани билан танишмоқдалар. Текширув группалари кўрсатган камчиликлар дарҳол бартараф этилмоқда.

(ЎзТАГ).

ДАЛАЛАРДАН ДАРАКЛАР

ЯККАБОҒ

«Шарқ юлдузи» колхозининг Мели Ҳамидов бошлиқ оилавий бригадаси бу йил гектаридан 45 центнердан оқ олтин етиштиришга бел боғлаган. Коллектив 45 гектар майдонда ғўза ўстираяпти. Қатор ораларига ишлов беришда бригадирнинг ўзи ғайрат кўрсатаяпти. У культиваторни моҳирлик билан бошқариб, ҳар куни 6—7 гектарни қўлдан чиқармоқда.

Хўжаликда дала ишлари социалистик мусобақа асосида йўлга қўйилган. Меҳнат беллашувида Шомурод Бобомуродов, Ғулом Оқмирзаев бошлиқ бригадалар илғорлар сафида боришаётир. Колхоз аҳли 920 гектар майдонда деҳқончилик қилмоқда. Ҳосилдорликни гектар бошига 32 центнердан ошириш кўзланган. Айни пайтда ниҳоллар меҳр билан парваришланмоқда. 14 та бригаданинг ҳаммасида колхозчилар учун дуруст шароит яратилган. Дала шийпонлари мавсумбоп безатилган. Қулай шароит ғўза парваришини уюшқоқлик билан ўтказишга имкон яратмоқда.

Ш. Маҳмудов.

ОЛТИНКЎЛ

Мукаррам Парпиева бошлиқ бригада (Свердлов номли колхоз) пудрат асосида иш юритаяпти. Бу дала ишларини намунали ташкил этишда қўл келаяпти. Айни кунларда бригада далаларида бўлсангиз, шиғил-шиғил кўсак бойлаган бўлиқ ғўзаларни кўрасиз. Аҳил коллектив беш йилликнинг учинчи йилида гектаридан ўртача 40 центнердан пахта етиштиришга қарор қилган.

— Ниҳолларнинг ривожи яхши, — дейди бригада бошлиғи М. Парпиева. — Бултургидан ўн кун олдинда. Агротехника тадбирларини бир-бирига қўшиб амалга ошираяпмиз. Серғайрат механизаторлар Ҳасан Эгамбердиев билан Абдумалик Қурбонов ҳозиргача қатор ораларига беш марта ишлов беришди. Экинга минерал ўғитлар тўлиқ солинди. Эндиликда маҳаллий ўғитга зўр бераяпмиз.

Бригадада суғориш ишлари ҳам яхши йўлга қўйилган. Сувчиларга тажрибали деҳқон Эсонбой Ҳасанов бош-қош. У йигирма йилдан бери ўз касбини ардоқлаб келмоқда. Сувчилар ғўзаларга учинчи марта оби ҳаёт тарашаяпти. Яхши парвариш туфайли ниҳоллар кун сайин яшнаб, ҳосил нишонларини кўпайтирмоқда.

Қ. Маҳкамов.

ШОФИРКОН

Жданов номли колхоздан Муродулла Баротов бошлиқ бригада деҳқонлари жорий йилда гектаридан 39 центнердан хирмон кўтариш мажбуриятини олишган. Коллектив 75 гектар майдонда ғўза ўстираяпти. Бу ерда айниқса суғориш намунали ташкил этилган.

— Сувчиларимиз оби ҳаётни ортиқча исроф қилмасмаслик, ишни тез ва соз бажариш пайида бўлмоқдалар, — деди бригадир М. Баротов. — Улар группага бўлиниб, икки сменада меҳнат қилишаяпти. Ҳадемай, учинчи сувни бошлаймиз. Бу ишда Исмоил Қўлдошев, Зайниддин Ёдгоров, Наим Шарипов, Ғаффор Воҳидов каби миришкорлар ўрнак кўрсатмоқдалар.

Далада ишловчиларга яхши шароит яратилган. Сувчилар йиғма кроват, фонус, резина этик ва бошқа керакли нарсалар билан тўла таъминланган. Ҳар куни иссиқ овқат тайёрланмоқда. Пахтакорлар бундай ғамхўрликка жавобан унумли ишлашга, экинни серҳосил қилиб парваришлашга интилмоқдалар.

Д. Пўлатов.

УЙЧИ

Мавлуда Ғаниева номини «Ленинчи йўл» колхозида ҳурмат билан тилга олишади. Бу бежиз эмас. У дастлаб моҳир пиллакорлиги туфайли тилга тушди. Уч йилдирки, пахтачилик бригадасига раҳбарлик қилмоқда. Ўтган йилларда планлар ошириб бажарилди. Жорий йилда ҳам ҳосилдорликни ошириш, она-Ватанга мўл-кўл оқ олтин ҳадя этиш мўлжалланган. Бригада аъзолари шу кунларда ғўза парваришини уюшқоқлик билан олиб боришаяпти. Жўякларни юмшатиш, озиқлантириш, суғориш ишлари сифатли амалга оширилмоқда.

— Экинзорларимиз 38 нафар пудратчига бўлиб берилган, — деди бригада етакчиси М. Ғаниева. — Улар ҳар бир агротехник тадбирни оқилона бажаришмоқда. Иш самарадорлиги ортиб, сарф-харажат камаймоқда. Бу борада Раҳима Қирғизова, Жамила Ғайбуллаева, Азиза Нурматова бошлиқ пудратчи оилалар бошқаларга ибрат бўлишаяпти.

Заршунослар ҳосил тақдири кўп жиҳатдан бугунги меҳнатга боғлиқ эканлигини чуқур ҳис этишмоқда. Шунинг учун ҳар бир юмуш ўз вақтида, пишиқ-пухта адо этилмоқда. Иш сифатини бригада кенгаши аъзолари мунтазам назорат қилмоқдалар. Сувчилар Сотиболди Қаюмов, Ҳамид Ҳакимов, Эминжон Қамбаров, Боймирза Холмирзаев, механизаторлар Қосим Ҳошимов, Наби Абдуқаҳҳоровлар алоҳида ғайрат кўрсатмоқдалар.

М. Қодиров.

СССР—ПХР: ЯНГИЛАНИШ ЙЎЛИДАН

ВАРШАВА, 11 июль. (ТАСС махсус мухбирлари). Совет раҳбарларининг Ғарбдаги энг катта давлатлар бошлиқлари билан учрашувлари нақадар муҳим бўлмасин, СССР ташқи сиёсатининг устун жиҳати ўзгармайди: социалистик мамлакатлар билан муносабатлар КПСС ва Совет давлати ғамхўрлиги ва эътиборининг асосий йўналиши, асосий объекти бўлиб келди ва бундан буён ҳам шундай бўлиб қолаверади.

М. С. Горбачевнинг ПБИП Марказий Комитетининг биринчи секретари В. Ярузельский ва ПХР олий давлат раҳбарларининг таклифига биноан ПХРга бошланаётган расмий дўстлик визитининг мақсадлари ва вазифалари ҳам буни тўла тасдиқлайди. Қардош Польша раҳбарлари билан мулоқот чоғида халқаро майдондаги сиёсий ва иқтисодий ҳамкорлик, баҳамжиҳат ҳаракатларнинг кенг доирадаги вазифалари кўриб чиқилади, иккала мамлакатдаги қайта қуриш ва социал иқтисодий ислоҳот тажрибаси баҳам кўрилади. Меҳнаткашлар кенг оммасини, зиёлиларни, ёшларни давлатлараро, партиялараро ҳамкорликка жалб этишнинг янги формалари ва йўлларини қидириш алоҳида актуал аҳамиятга эга бўлади.

Польша жамиятининг барча табақалари орасида визитга зўр қизиқиш билдирилмоқда. Ҳамма жойда шоду хуррамлик ва самимийлик муҳити сезилиб турибди. Чунки пойтахт ва Польшадаги бошқа шаҳарлар аҳолиси Совет раҳбарини ана шундай шоду хуррамлик ва самимийлик билан кутиб олмоқда.

Маҳаллий вақт билан соат 10.00. Варшава аэропорти биноси узра Совет Иттифоқи ва Польша давлат байроқлари ҳилпираб турибди. Польша қўшинлари пиёда аскарлари, учувчилари ва денгизчилари фахрий қоровули саф тортган.

Сўнгги уч йил ичида Женевада, Рейкьявик, Вашингтон ва Лондон, Прага, Берлин, Будапешт ва бошқа шаҳарларнинг аэропортларида кутиб олинган ИЛ—62 авиалайнери тантанали маросим ўтказиладиган жойга келади.

М. С. Горбачев ва унинг рафиқасини самолёт пилла-пояси олдида ПБИП Марказий Комитетининг биринчи секретари, ПХР Давлат кенгашининг раиси В. Ярузельский рафиқаси билан самимий саломлашиб кутиб олдилар. Польша ёш авлоди намояндалари — харцерлар меҳмонларга гуллар тақдим этдилар.

Тантанали кутиб олиш маросими фахрий қоровулнинг шахдам одим ташлаб ўтиши билан ниҳоясига етади.

М. С. Горбачевнинг ПХРга сафарида унга КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР ташқи ишлар министри Э. А. Шеварднадзе, КПСС Марказий Комитетининг секретари В. А. Медведев, Белоруссия Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Е. Е. Соколов, СССРнинг Польшадаги элчиси В. И. Бровиков ҳамроҳлик қилмоқдалар.

...Окенчедан шаҳар марказигача тўғри автомобиль йўлидан бор йўғи 10 минут ичида етиб келинади. Ҳақиқатан ҳам йўл бўш бўлса, шунча вақт кетади. Лекин шаҳар аҳолиси автомашиналар кортежи ўтадиган йўлга қўйган «Дўстона пикетлар» бу масофани уч баравар узайтирди. Мотоциклчиларнинг фахрий эскорти бир неча бор тўхтади ва Бош секретарь варшаваликлар билан қўл бериб сўрашиш, уларнинг самимий саломларига жавоб қайтариш учун машинадан бир неча бор чиқишига тўғри келди.

* * *

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари Варшаванинг Ғалаба майдонидаги Номаълум солдат қабри ёнига бориб, гулчамбар қўйди ва хотира китобида ёзув қолдирди.

М. С. Горбачев Варшава — Нике қаҳрамонлари ёдгорлиги пойига гулчамбар қўйиб, фашист босқинчиларига қарши курашда ҳалок бўлган варшаваликлар хотирасини ҳурмат билан ёдга олди.

Поляк халқи Польша диёрини фашистлар оккупациясидан озод этиш учун жангларда ўз ҳаётини қурбон қилган совет жангчилари хотирасини авайлаб сақламоқдалар. Варшавада улуғвор мавзолей-қабристони барпо этилган бўлиб, бу ерга Польша пойтахти учун бўлган жангларда ҳалок бўлган 21.500 совет солдат ва офицери дафн этилган. Бош секретарь ёдгорликни кўздан кечирди, гулчамбар қўйди ва хотира китобига эсдалик сўзлари ёзиб қолдирди.

* * *

Туш пайтида ПБИП Марказий Комитетининг биносида М. С. Горбачев В. Ярузельский билан суҳбатлашди. СССР билан ПХР раҳбарлари иккала мамлакат сиёсий, хўжалик ва жамоат ҳаётида амалга оширилаётган янгиланиш жараёнлари тўғрисида, социалистик қурилишнинг ҳозирги босқичида КПСС билан ПБИП ҳал этаётган долзарб вазифалар ҳақида бир-бирларига ахборот бердилар.

ПБИП Марказий Комитетидаги суҳбатдан сўнг М. С. Горбачевни Польша Халқ Республикаси Сеймида кутишаётган эдилар. Сеймга борадиган йўл — Варшаванинг энг кўкаламзор кўчаси — Уяздов хиёбони йўлкаларида уни минглаб варшаваликлар кутиб туришарди.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари ва унга ҳамроҳ бўлган кишиларни Польша парламенти биноси олдида сейм маршали Р. Малиновский табриклаб кутиб олди. Сейм бошлиғи кириш нутқида социализмнинг инсонпарварлик қиёфасини қайта тиклаш, зўравонликдан, ядро қуролидан холи бўлган дунёни барпо этиш йўлини эълон қилган киши — М. С. Горбачевнинг ПХРга келиши муносабати билан депутатлар номидан мамнуният изҳор қилди.

Сўнгра М. С. Горбачев билан В. Ярузельский Сейм депутатлари ҳузурида нутқ сўзладилар.

Сеймнинг колонналари залида оқсоқоллар кенгаши иштирокида М. С. Горбачевга Сеймнинг эсдалик медали топширилди.

В. Ярузельский билан Б. Ярузельская кечқурун М. С. Горбачев ва Р. М. Горбачева шарафига зиёфат бердилар. Самимий, дўстона вазиятда ўтган зиёфат чоғида Совет ва Польша раҳбарлари нутқ сўзладилар.

**В. ВОЛКОВ,
Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
А. КОНДРАШОВ,
Г. ШИШКИН,
В. ШИШЛИН.**

Ўзбекистон билан танишув

Ҳиндистон президенти Рамасвами Венкатараман Ўзбекистон билан танишиб бўлди.

Олий мартабали меҳмон шарафига Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми номидан тушлик зиёфат берилди.

12 июль куни Ҳиндистон президенти Тошкентдан жўнаб кетди. Аэропортда Ҳиндистон, СССР ва Ўзбекистон ССР давлат байроқлари кўтарилди Р. Венкатараман ва унинг рафиқасини Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Р. Н. Нишонов рафиқаси билан, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи секретари В. П. Анишчев, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми раисининг ўринбосари А. П. Романовский, Ўзбекистон ССР ташқи ишлар министри С. О. Азимов, бошқа расмий кишилар кузатиб қолдилар. Кузатувчилар орасида Ҳиндистон республикасининг Тошкентдаги бош консули Йогендра Кумар бор эди.

(ЎзТАГ).

ОБ-ҲАВО ВА ДЕҲҚОНЧИЛИК

Ўзбекистон ССР Гидрометеорология марказидан

Июлнинг дастлабки ўн куни мобайнида республикамизда 27—32 даража— нормадагидан 2—3 даража юқори ҳароратли ҳаво сақланиб турди. Бундай ҳарорат ва нам етарли бўлганлиги аксарият жойларда ғўзанинг гуллаши тезлашига, ўтган йилгидан барвақт кўсак пайдо бўлишига, экиннинг илдам ривожланишига имкон берди. Пахта майдонларининг асосий қисмида фойдали ҳарорат йиғиндиси айрим областларда кўп йиллик ўртача кўрсаткичдан 100—150, Фарғона водийсида 50—100, ҚҚАССРда 150—200 даража кўп бўлди.

Ўн кунлик мобайнида асосий майдонларда ғўзанинг ёппасига гуллаши кузатилди. Қорақалпоғистон Автоном республикасининг шимолий районларида бу ўтган йиллардагидан 1,5 ҳафта барвақт бошланди. Июнда гуллаган ғўза тупларида кўсаклар пайдо бўлди. 10 июлда кўпчилик областларда ҳар туп ҳисобига ўртача 0,1—0,7 тадан кўсак тўғри келди. Бухоро, Қашқадарё, Наманган, Сурхондарё областларида бу 1—1,9 тани ташкил этди. Бултур шу паллада биронта ҳам кўсак тугмаганди. Ўн кунлик охирида ғўзанинг бўйи аксарият жойларда ўртача 41—55, Қашқадарё, Сурхондарё областларида 57—64 сантиметрга етдики, бўлар кўп йиллик ва бултурги белгидан зиёддир.

Шу муддатда бедапояларда учинчи ҳосил тўлиқ ўримга келди—беданинг бўйи 50—70 сантиметрга етиб, гуллай бошлади. Айрим ерларда учинчи ўрим ўтказилди, бу иш июннинг охирида тугалланган районларда тўртинчи ҳосил ривожи кузатилди.

Республиканинг ҳамма жойларида мева ва сабзавот тайёрлаш қизғин борди.

Бошоқли дон экинлари ўрим-йиғими тугалланмоқда. Маккажўхори ривожланди, попук таратди. Жанубда, Фарғона водийсининг баъзи районларида сўта бойлади. Шолипояларда экиннинг шохчалаши тугади.

Республика яйловларида 5—7 кун мобайнида бўлиб турган 40—43 даражали иссиқ ҳаво молларни яйратиб боқишга тўсқинлик қилди. 2—4 кун давомида Жиззах областининг ярим саҳро зоналарида кучли шамол чорва ҳайвонларининг ўтлашига халақит берди.

Яқин кунларда сақланиб турадиган юқори ҳарорат агар суғориш ўз вақтида, сифатли ўтказилса ғўзанинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатмайди. Фақат жанубда ҳароратнинг кундузи 40—42 даражада бўлиши ниҳоллар ўсишини, ҳосил элементлари кўпайишини бироз секинлаштириши мумкин. Иссиқ ҳаво яйловларда молларни яйратиб боқишга ҳамон тўсқинлик қилади.

И. УМНОВА,
агрометеоролог.

ХАТ ТАҲРИРСИЗ БОСИЛМОҚДА

ПАХТАКОРГА ЭЪТИБОР КЕРАК

Партия XXVII съездидан кейин ошкоралик ва демократия рўёбга чиқди. Одамларнинг давлат ва халқ манфаатини кўзлаган, бироқ қалбда қамалиб ётган фикрлари, орзу-истаклари, таклиф-мулоҳазаларини рўй-рост айтишга имкон яратилди.

Шундан фойдаланиб менга тинчлик бермаётган айрим муаммолар устида тўхталишга журъат этдим. Саккиз нафар фарзандим бор. Бири олий ўқув юртида ўқияпти, яна бири Совет Армияси сафида хизматда. Қолганлари ўрта мактабда таълим олишади. Турмуш ўртоғим педагог. Ёшим элликда. Ўн беш яшарлигимдан колхозда ишлайман: гоҳ пахтакор, гоҳ сигир соғувчи. Ҳар йили пилла қурти боқаман. Меҳнат фаолиятимнинг асосий қисмини пахтакорлик ташкил қилади. Ҳозир ҳам шу ишдаман. Орден ёки медаль олмаганман. Мукофотлар эса ишлар қўшиб ёзишлар билан уйғунлашиб кетган даврда кимларни «кўтариш» лозим бўлганларга тавсия этилган. Лекин мен афсусланаётганим йўқ. Ҳамиша ишлаб чиқаришнинг қайноқ жойида бўлганлигимдан, пок ва ҳалол меҳнатимдан фахрланаман.

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг IX пленумида қилинган докладда шундай дейилган: «Пахтачилик соҳасида илгаридан ўз ишини севадиган ва яхши биладиган, ҳақиқий пахтакор бўлган юз минглаб кишилар ишламоқдалар. Улар ота-боболаридан мерос қилиб олган ўз касб-кори билан фахрланадилар. Пахта уларнинг фаровонлиги, шон-шарафи, ифтихоридир. Пахтакорлик касби обрў-эътиборини бутун чоралар билан кўтариш лозим, пахтакорларнинг фидокорона меҳнати энг эзгу сўзларга лойиқдир».

Дарҳақиқат, пахта бизнинг фахр-ифтихоримиз, нонимиз, уст-бошимиз, обрўйимиз, тинчлигимиз. Мен ўзимни кенг далаларсиз, пахтазорсиз тасаввур этолмайман. Пахтанинг меҳргиёси бор, дейди халқимиз. Лекин кейинги йилларда пахтакор деган улуғ номга доғ туширганларнинг сони кўп бўлди. Одамлар пахтага лоқайдлик билан, енгил қарайдиган бўлиб қолишди. «Очил дастурхон» эртагидагидай ақл бовар қилмайдиган кўрсаткичлар радио ва телевизор орқали янгради, газеталарда босилди. Ҳақиқий, ҳалол меҳнат менсимай қўйилди.

Энди биз ўтмишда йўл қўйилган хатоларни рўкач қилиб, қўл қовуштириб ўтиришимиз керакми? Йўқ, асло. Аҳволни тузатиш чораларини кўрмоғимиз зарур. Очиғини айтсам, ўтган йилдагидек пахта хор қилинган, ўта исрофгарчиликка йўл қўйилган йилни сира эслай олмайман. Асл деҳқонлардан бу нонкўрлик эмасми, оқ олтин энди ҳеч кимга керак бўлмай қолдимикан, деган гапларни эшитардингиз. Эгатлар, пахтазор четлари, йўлларда тўкилиб нобуд бўлган оппоқ пахтани кўриб ич-ичингиздан ачинасиз. Наҳотки у шунчалар топталса! Шиғилдай очилган кўсак билан ғўзапоялар корчёвка қилинди. Пахтанинг паст сортларидан ҳам қанчадан-қанча маҳсулот тайёрлаш мумкин-ку, ахир. Унинг чигитини айтмайсизми!

Урушдан кейинги йилларда республика, область, район, хўжалик раҳбарлари тунда ҳовлима-ҳовли юриб, кўрак чувишни назорат қилишар эди. Ҳосилот советининг раиси — агроном рухсати билан акт тузилгандан кейингина майдонлар ғўзапоядан тозаланарди. Бултур исрофгарчилик республикамизнинг аксарият хўжаликларида содир бўлди. Қуйидан юқоригача кўпгина раҳбарлар машиналарда ғизиллаб ўтиб, йўлларда тўкилган, беҳад исроф бўлган пахтадан кўз юмиб кетишди. Қани бу ерда халқ контроли, маъмурий органларнинг роли? Йиғим-терим шу тахлитда якунланди. Планлар тўлмади. Колхозчилар икки қўлларини бурунларига тиқиб қолишди.

Тайёрлов пункти ходимларининг масъулиятсизлиги бундан беш баттар бўлди. Бели оғримаснинг нон ейишига қара деганларидек, қабул пунктидан заводга ташишда уюм-уюм пахта тележка ва машиналардан тўкилиб, чириб нобуд бўлди. Бу тўғрида ҳеч ким бош қотирмади.

Пахтага нисбатан меҳр-муҳаббатни, масъулиятни, жавобгарлик ва эътиқодни оширишимиз жуда зарур. Хўжаликлар чўкиб қолаяпти. Оқибатда одамлар колхоздан кўра бошқа жойларда ишлашни афзал кўришаяпти. Ҳақ тўлашнинг тайини йўқ. Эски қўлланмалар ҳануз амалда. Қишлоқларда ишга яроқли одамлар етарли. Аммо бригадада ишловчилар кам. Колхозлар бедарвоза бўлиб қолган. Хоҳлаган одам истаган вақтда келади, иш оғирлик қилса бошқа бир ташкилотга ишга кириб олади. Правлениенинг розилиги борми-йўқми— маҳаллий совет ташкилотлари бу билан қизиқмайди. Натижада хўжалик раҳбарлари, бригадирлар учун қийинчилик юзага келмоқда. Бир вақтлар колхоздан ўзича кетиб қолган кишиларнинг яна қайтиб келишлари анча қийин бўлган. Колхознинг Намунавий устави қўллаб-қувватланиши, унга амал қилиниши керак. Уставда қуйидагича талқин этилганки, бу айни муддаодир: «Колхоз аъзолигига қабул қилиш колхоз правлениесининг тақдимномасига кўра, колхозчиларнинг умумий йиғилишида ариза берган шахснинг иштирокида амалга оширилади».

Баъзи бировлар менга: ёнгинангизда икки қаватли касалхона бор, бошқалар қатори сиз ҳам ишга ўтиб олинг, бир кун навбатчилик қилиб, икки кун уйда бўласиз, юз сўмга яқин маош оласиз, деб маслаҳат беришади. Йўқ, ўлигимиз, тиригимиз, маврид-маъракамиз шу халқ билан, шу бригада аҳли билан, пахтадан бошқа ерда ишламайман, деб жавоб қайтараман.

Далада ишловчилар орасида мен қатори ва мендан ўн ёшлар кичик колхозчилар бармоқ билан санарли. Бир-икки болали бўлдими, колхозда ишламайди. Колхозчиларнинг далада эркин ишлашлари учун қулайлик яратилиши керак. Ваҳоланки, аксарият жойларда ишлаш, мириқиб ҳордиқ чиқариш учун шароит, эмизикли болаларга боғча йўқ. Кўпинча ўзининг битта боласига қарашни эплай олмайдиганлар боғчаларда ишлаб қоладилар.

Қийинчилик даврларни кўз олдингизга келтиринг-а. Одамларда меҳр-муҳаббат, иззат-ҳурмат, ҳалоллик ва поклик ҳукмрон эди. Ҳар куни дала шийпонида иссиқ овқат тайёрланарди. Ишловчилар даладан қайтишмасди. Шийпонга алоҳида эътибор бериш даркор. Радио, телевизор, газета-журналлар албатта бўлиши лозим. Катта ҳовуз, атрофида тол, терак, қайрағочлар, мевазор боғлар, қовун, тарвуз, сабзавот пайкаллари ва гулзор ҳам зарур. Шийпон ва унинг атрофи шундай гўзал, бизнинг иқлимга кўра соя-салқин бўлиши кераккки, то у кишиларни ўзига ром этсин.

Она ерни, сахий тупроқни эъзозлаш ҳақида ҳам бир-икки фикрларим бор. Минерал ўғитларга зўр берилиши, ерга ошиқча сепилиши оқибатида тупроқ структураси бузилмоқда. Катта-кичик йўлларга тош тўкиш, турли-туман қурилишлар баҳонаси билан ерларга тош ва шағаллар сочилиб, тоза тупроқ тошлоққа айланаяпти. Ташиб келинаётган гўнгларнинг ичида тош, темир-терсак, сим, эски пойафзал, шиша синиқлари мавжуд. Илгари сувчилар оёқяланг бўлиб сув тарашарди. Эндиликда бундай юриш мутлақо хавфли. Шунга ўхшаш жуда кўп муаммолар борки, уларни ҳал этиш, пахтачилик шуҳратини қайта тиклаш борасида ҳурматли ҳамкасбларим, кўпни кўрган тажрибали пахтакорлар билан фикрлашсак, деган умиддаман. Улар ҳам газета орқали ўзларининг фикр-мулоҳазаларини билдиришса яхши бўларди.

Шакар ҲАҚБЕРДИЕВА,
Навоий область Хатирчи районидаги «Партия XXII съезди» колхози аъзоси, халқ депутатлари Ленинобод қишлоқ Советининг депутати.

АГРОСАНОАТ ЯНГИЛИКЛАРИ

САБЗАВОТ... «ДИРИЖАБЛДА»

Тошкент районидаги Карл Маркс номли колхозда «Дирижабль» пайдо бўлди. Тўғрироғи — учиш аппаратига жуда ўхшаб кетадиган сабзавот омбори қурилди. Сабзавот омборининг деворлари монтаж қилиш чоғида ҳаво билан тўлдирилади, металл каркас иншоотнинг пишиқлигини таъминлайди. Резиналаштирилган қобиқ ана шу каркасга қопланади. Бу операцияларни қисқа вақт ичида бажариш мумкин.

Бу ҳозирча республикадаги бирдан-бир ана шундай иншоотдир. Уни йиған «Узагропромстрой» мутахассислари ғалати деворларнинг иссиқлик ўтказишини, сув ва қуёш нурига бардошини ўрганмоқдалар. Агар тажриба муваффақиятли чиқса, 500 тонна сиғимли «Дирижабллар» бошқа хўжаликларда ҳам пайдо бўлади.

ХУШ КЕЛИБСИЗ, ҚИЧКИНТОЙЛАР!

Балиқчи районидаги Чинобод қишлоғида пойтахтдагидан қолишмайдиган «Болалар дунёси» универмаги очилди. Унинг кўп сонли бўлимларида ҳамма ёшдаги болалар учун зарур бўлган буюмларнинг деярли ҳаммасини топиш мумкин. Вақтинча келтирилмаган моллар учун магазин эгалари —кооператорлар шу ернинг ўзида буюртма қабул қиладилар. Шарқ нақшинкор услубида безатилган янги бинони Чинобод матлубот жамиятининг қурувчилар бригадаси хўжалик усулида қурган. Бу — болалар учун товарлар сотишга ихтиссолаштирилган Балиқчи районидаги иккинчи ва областдаги йигирма иккинчи магазиндир.

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

ЧОРА КЎРИЛДИ

«Қишлоқ ҳақиқати» газетасининг 1988 йил 19 март сонида эълон қилинган «Дилбарнинг қисмати» сарлавҳали мақола район партия комитети томонидан атрофлича ўрганиб чиқилди. Район марказий шифохонаси санитаркаси Д. Ёрматовага нисбатан эътиборсизлик қилинган.

Мақола район марказий касалхонаси коллективи ўртасида муҳокама этилди. Ўз вазифасига совуққонлик билан қараганлиги учун терапия бўлими врачи Ш. Нурмаматовга қаттиқ ҳайфсан эълон қилинди ва у бошқа учсаткага ўтказилди. Район партия комитетининг бюро йиғилишида терапия бўлимининг мудири, КПСС аъзоси И. Ишмуродовга йўл қўйган камчиликлари учун ҳайфсан берилди.

С. РАСУЛОВА,
Пахтачи район партия комитетининг секретари.

Маъмура Мамаралова Ильич районидаги «Правда» газетаси номли совхоз сут-товар фермасида меҳнат қилади. Ўн саккиз йилдан бери сигирсоғарлик касбини улуғлаб келаётган бу чорвадор коллективда катта ҳурмат қозонган. У фермада йўлга қўйилган ўзаро социалистик мусобақада илғорлик қилмоқда.

Моҳир чорвадор жорий йилда қарамоғидаги 22 бош сигирнинг ҳар бирдан ўртача 2.850 килограммдан сут соғишга сўз берган.

СУРАТДА: сигирсоғар М. Мамаралова.

У. ҚЎШВОҚОВ фотоси.

Сессиядан—сессиягача

Резервларни топайлик, омилкор бўлайлик

Самарқанддаги бир қанча магазинларда харидорларнинг қанчаси ўзига керакли буюмни тополмай қуруқ кетиши ҳисоблаб кўрилди. Харидорларнинг олтмиш-етмиш процентга қадари ҳеч нарса оломай чиқиб кетишар экан. Ваҳоланки, улар магазинга шунчаки бекорчиликдан эмас, балки ўзларига зарур нарсани излаб киришади. Зарур нарсаларни эса таклиф эта олишмайди, «пул—товар» омили иш бермай қолади, харидорларнинг маблағлари номаълум вақтгача «ўлик» пул бўлиб, муомаладан чиқиб қолади, амалда ўзининг асосий вазифасини, яъни ҳар бир гражданга ҳам умуман бутун мамлакатга ҳам наф келтирадиган вазифасини бажармай қўяди.

Ўзбекистон ССР Олий Совети доимий комиссиялари— план-бюджет ҳамда савдо ва маиший хизмат комиссияларининг аъзолари мана шундай осон бўлмаган, аммо афсуски, одатдагидек бўлиб қолган вазият тўғрисида сўз юритдилар. Доимий комиссиялар ўзининг қўшма мажлисида Самарқанд области халқ депутатлари маҳаллий Советларининг аҳоли пул даромадлари ва харажатларининг мутаносиблигини таъминлаш борасидаги ишини муҳокама қилдилар. Бир қарашда гражданлар ишлаб топаётган маблағлар ҳар бир кишининг фақат шахсий ишидир. Бироқ Ўзбекистоннинг кўпгина меҳнатчилари ўз корхоналарида маош тўлашнинг кечикиши ҳолларига дуч келишган. Бу ҳол бутун жамиятга бевосита тааллуқли бўлиб, бундай кечиктиришларнинг манбаларини харидорнинг ўз шахсий пулини ҳамиша ҳам сарфлаш ва бу пуллар банк орқали ўтиб иш ҳақи тарзида ўз вақтида қайтарилиши учун уларни муомалага киритиш имкониятига эга бўлавермаслигидан ҳам излаш керак.

Демак, маҳаллий Советлар товар запасларининг тўлдириб турилишини доимо диққат марказида тутишлари керак, дейишди доимий комиссияларнинг аъзолари. Хўш, нимaнинг ҳисобидан тўлдириб туриш керак? Маълумки, бизда чет эллардан мол харид қилиш қисқартирилди. Бошқа ўлкалар ва республикалардан мол олиб келиш баъзида қимматга тушади. Депутатлар ҳозир республикага кийим осиладиган вешалкалар ва ҳатто уй бекаларимиз учун фартуклар ҳам ташиб келтирилаётганлигини кулгили бир ҳол сифатида айтиб ўтдилар. Шундай товарларга бўлган талаб-эҳтиёжни батамом қондира оладиган биронта ҳам корхона наҳотки республикада топилмаса?

Комиссияларнинг мажлисида ҳисобот берган Самарқанд область ижроия комитетининг раиси А. Йўлдошев бу жиҳатдан умидвор қилмади. «Корхоналарнинг раҳбарлари бизнинг қарорларимизни бажаришга ҳамиша ҳам ошиқавермайдилар», деди у. Шу гапни айтиб, депутатларни ниҳоятда таажжублантириб қўйди: айниқса ҳозир, Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси тугаганидан кейин бир неча кун ўтгач, шундай дейиш ўз заифлигини тан олиш билан баробардир. Депутатлар область ижроия комитетининг раисидан: Сиёсий бюронинг мажлиси тўғрисидаги ахборотда коммунистлар, партия, совет, касаба союз органлари қўшимча йўл-йўриқлар ва фармойишларни кутиб турмай, партия конференциясининг қарорларини рўёбга чиқаришга киришишлари керак, деб аниқ-равшан айтиб қўйилган экан, сизларга яна қандай ҳуқуқлар керак, деб ҳаққоний сўрадилар. Аммо Самарқанддагилар ҳамон кутиб туришибди...

Афтидан, бундай кутиб туриш ўтган йили масалан, Каттақўрғон районида аҳолининг пул даромадлари 4,3 процент ошгани ҳолда халқ истеъмол моллари ишлаб чиқариш 49 процент камайишига олиб келгандир. Область ижроия комитетининг раиси эса доимий комиссиялардан: Министрлар Совети бизга фондларни кўпайтириб товарларни қўшимча равишда ажратса, яхши бўлур эди, деб илтимос қилмоқда. Бундай кайфиятни тайёрга айёрликдан бошқа нарса деб атаб бўлмайди.

Адолат юзасидан шуни қайд этиш кераккки, бу йил областдаги аҳвол аста-секин яхшилик сари ўзгара бошлади. «Ҳотамтой амаки» ҳисобига шундай бўлаётгани йўқ. Масалан, кооперативларнинг фаолияти кучайтирилди. — Ўтган йили кооперативлар юздан камроқ бўлса, эндиликда салкам уч юзтага етиб қолди. Илгари бу кооперативлар асосан умумий овқатланиш соҳасида ишлаган бўлса, ҳозирги пайтда халқ истеъмол молларини ишлаб чиқиш билан дадилроқ шуғулланадиган бўлиб қолдилар. Кооператорлар фойдани ўз чўнтакларигагина солиб қолмай, шу билан бирга давлат хазинасига ҳам талайгина маблағ қўшмоқдалар.

Кўпгина резервлар борки, уларни ҳозирнинг ўзидаёқ ишга тушириш зарур, дейишди депутатлар. Фақат Совет ҳокимиятининг ҳар бир маҳаллий органи ўзига қарашли территориянинг тезроқ хўжайини бўлиб қолиши, кўпроқ ташаббус, социалистик омилкорлик кўрсатиши, одамлар тўғрисидаги ғамхўрликдан келиб чиқиб, улар яхшироқ яшаши учун ҳамма ишни қилиши керак.

Доимий комиссияларнинг аъзолари ишлаб чиқилган ва қабул қилинган тавсияномаларда шу жиҳатдан туб ўзгартишлар даҳл қилиши лозим бўлган Советлар фаолиятининг деярли барча томонларини эътиборга олдилар. Савдо-сотиқ, маиший хизмат, жамоат транспорти, маданий-маориф ва физкультура-спорт ташкилотларининг иши—хуллас инсон кундалик турмушига боғлиқ бўлган нарсаларнинг ҳаммаси халқ сайлаган депутатларнинг доимо диққат-марказида туриши керак.

(ЎзТАГ).

ОНА-ВАТАН БЎЙЛАБ

БАРНАУЛ. Михайловск химиявий реактивлар заводининг янги маҳсулотини мамлакатимиздаги барча автоҳаваскорлар қидириб қолишларига шубҳа йўқ. Савдо тармоғига келтирилган янги маҳсулот «Иреан» деб аталган. Автомобиль эски аккумуляторни яна янги бўлиши учун шу препаратнинг юз грамми кифоя қилади, «Иреан» билан ишлангандан кейин батареялар фақат ўз хусусиятини тиклабгина қолмай, балки уларнинг хизмат муддати ҳам деярли уч баравар кўпаяди.

* * *

ЧИТА. Забайкальедаги Тиргетуй қишлоғи аҳолиси фақат ўз чўнтагидаги эмас, балки жамоат фондидаги пулни ҳам тийинигача санай бошлади. Ҳозир Ленин номли кооператив колхозда район агробанки филиали очилди. Хўжаликдаги 32 та бошланғич кооперативнинг ҳаммаси ана шу банкда лимит чек дафтарчалари очиб, моҳирлик билан иқтисодий ҳисоб-китобларни олиб бормоқдалар. Масалан, Гарифуллинларнинг оилавий сутчилик кооперативи ҳар бир киши ҳисобига қисқа муддат ичида «Родина» колхози фермасидагига нисбатан беш баравар кўп маҳсулот етиштирди. Ҳолбуки, ана шу колхоз фермасида деярли уч баравар кўп одам ишлайди. Банкда счет очганларидан кейин одамлар оғизда эмас, амалда хўжайин бўлиб қолдилар.

* * *

ЭЛИСТА. Пенсионер аёл И. Ганн ўғли учун соғин сигирни қарзга харид қилди. Говмиш тўрт юз сўмга тушди — бу қўлдан харид қилганига нисбатан икки баравар арзондир. Бунинг устига сигирнинг нархи пул билан эмас, балки сут билан тўланади. Қалмоқ АССР Городовиков районидаги «Партия XXII съезди» колхозида сигирларни аҳолига сотишнинг бундай формаси кенг тарқалган. У колхозчиларга ҳам, хўжаликка ҳам фойдали: хусусий хонадонлардан ҳар куни колхоз икки тоннагача сут олади. Хоҳлаган кишилар колхоздан сигирни ижарага олиб, эвазига сут билан ҳақ тўлашлари мумкин. «Партия XXII съезди» колхози автоном республикадаги ҳар бир хонадонда сигир бўлган камроқ хўжаликнинг биридир. Колхоз правлениесининг деҳқон хонадонларини мустаҳкамлаш тўғрисидаги ғамхўрлиги туфайли ҳар бир оилада сигир бор.

* * *

МАХАЧҚАЛЪА. Доғистондаги Оржоникидзе номли колхозда харажатга қарши қаратилган механизм яхши иш бермоқда. Бу ерда меҳнатга ялпи даромадга қараб ҳақ тўлашга ўтилди. Ўтган уч йил ичида меҳнат унумдорлиги икки баравар ошди, рентабеллик кескин кўтарилди. Ялпи маҳсулот етиштириш 40 процент кўпайиб, сарф харажатлар бир ярим миллион сўм камайтирилди. Колхоз қисқа вақт ичида зарар кўраётган хўжаликлар қаторидан чиқиб, катта даромад оладиган хўжаликка айланди.

* * *

ЛЕНИНОБОД. Область партия комитети ҳузурида ташкил этилган «Қайта қуриш» ижтимоий-сиёсий клуби барча хоҳлаган кишиларни КПСС Бутуниттифоқ XIX конференцияси материаллари муҳокамасида фаол иштирок этишга таклиф қилмоқда. Клуб активлари баҳслар ва мунозаралар ўтказиш учун учрашув жойи сифатида саноат корхоналарининг цехларини, қурилиш майдончаларини, шаҳарнинг уй-жой кварталларини танладилар. Клубга аъзо бўлган партия, совет ходимлари, жамиятшунос олимлар, юристлар партия анжуманининг ҳужжатларини, қайта қуришни чуқурлаштиришга, совет жамиятини демократиялашга, туб иқтисодий ислоҳотни амалга оширишга қаратилган қарорларини тушунтирмоқдалар.

(ТАСС).

МОНГОЛ КИТОБЛАРИ ЎН КУНЛИГИ

Тошкентдаги СССР халқлари дўстлиги музейида Монголия Халқ Демократик революциясининг 60 йиллигига бағишланган монгол китоблари ўн кунлиги очилди. Бу ерда Улан-Баторда ҳамда МХРнинг бошқа шаҳарларида нашр этилган ижтимоий-сиёсий, бадиий ҳамда болаларга аталган адабиёт янгиликлари, монгол муаллифларининг мамлакатимизда эълон қилинган китоблари намойиш этилди.

СССР ва МХР китоб нашриётларининг ижодий алоқалари кўп йилдан буён мамлакатларимиз ўртасида дўстлик, бирдамлик ва ҳамжиҳатлик юксак ғояларига хизмат қилиб келмоқда, деб таъкидланди ўн кунлик очилишида. Сўнгги йилларда монгол муаллифларининг асарлари СССР халқларининг 22 тилида нашр этилди. Дўст мамлакат сўз усталарининг ижоди миллионлаб совет китобхонларининг мулкига айланди.

21 июлгача давом этадиган монгол китоблари ўн кунлиги программасида китоблар кўргазмаси ташкил қилиш, китобхонлар конференциялари, ижодий учрашувлар ўтказиш кўзда тутилган.

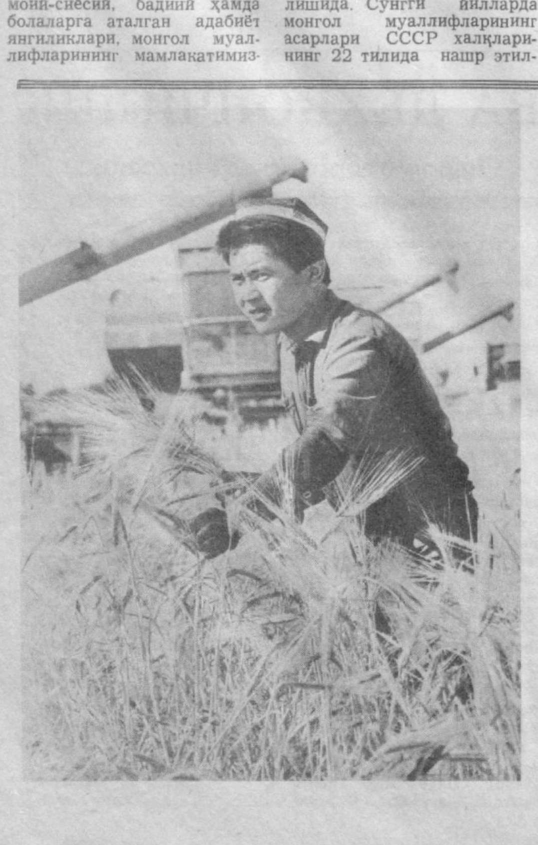

Бу йилги ҳосил чўғи Ульянов районидаги «Партия XXIV съезди» совхози ғаллакорларини қувонтирмоқда. Улар жами 470 гектар майдонда арпа ва буғдой ўстирдилар. Айни пайтда ўрим-йиғим қизғин. Мавжуд бешта комбайн икки сменада ишлатилаяпти. Гектаридан 30—35 центнердан дон олинмоқда. Ҳосилдан тозаланган майдонлар пешма-пеш шудгорланиб, силос учун маккажўхори экишга тайёрланмоқда.

СУРАТДА: ёш комбайнчи Нормурод Эштемиров. У ўримда тўртинчи марта қатнашаяпти.

Ш. ШАРОПОВ фотоси.
(ЎзТАГ).

ҚОЛОҚЛИК ТУГАТИЛСИН

Жиззах дашти ва Мирзачўлда ишларнинг аҳволини батафсил кўздан кечириб чиққан Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутатлари ана шу регионда қўриқ ерларни ўзлаштирувчиларнинг манфаатига ўтакетган лоқайдлик билан қараш фактларига дуч келдилар. Айни шу сабабли «Главсредазирсовхозстрой» бошлиғи Э. Турсунов Агросаноат комплекси ва сув хўжалиги доимий комиссияларининг қўшма мажлисида ўзини ўнғайсиз сезди.

Депутатлар унга «ноқулай аҳволга солиб қўядиган» саволлар бердилар. 11-Д совхозида ҳаммом-кирхона нима учун нормативдаги саккиз ой ўрнига беш йилдан буён қурилмоқда? 5-Д ва 12-Д совхозларида канализация насос станциялари нима учун 1982 йилдан буён фойдаланишга топширилмаяпти? Нима учун механизаторлар посёлкасида уй-жой қурилишига ажратилган икки юз минг сўмдан тўрт йил ичида ярмигина ўзлаштирилди? Бундай «Нима учун» деган саволлар жуда кўп берилди.

Социал-маданий-маиший объектлар қурилишига маблағ ажратишнинг қолдиқ принципи қўриқ ерларни обод қилиш ишига жуда катта зарар етказди. Масалан, Жиззах областида шу йил бошигача бош бошқарма бўлинмалари ўзлаштириши лозим бўлган атиги 10,4 минг гектар ер қолган эди. Бу эса ўзлаштириш режалаштирилган ерларнинг атиги 3 процентидир. Айни пайтда дала шийпонлари, мактаблар, болалар боғчалари, клублар, ҳаммомлар ва бошқа ноишлаб чиқариш объектларини қуриш планлари барбод қилинди.

Бутуниттифоқ XIX партия конференциясида инсон омилини ҳисобга олмай ва одамлар тўғрисида ғамхўрлик қилмай туриб, меҳнат юксак самара бериши қийинлиги таъкидланди, дейишди депутатлар. Масалан, Пахтакор районидаги «Самарқанд» совхозида қурилган уй-жойлар ҳар киши ҳисобига олти квадрат метрдан сал кўпроқ тўғри келар экан, бу ерда қандай муваффақиятни кутиш мумкин? 536 ўринли мактабда 1200 бола таълим олмоқда. Мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг тўртдан уч қисми болалар боғчасига қатнаш имкониятига эга эмас. Бундай болаларнинг оналари далада хотиржам ишлай оладиларми?

Қўриқ районларда ичимлик сув ҳам, техника мақсадларида ишлатиладиган сув ҳам етишмайди. Кўпгина совхоз посёлкалари обод қилинмаган, уларда иссиқлик таъминоти иншоотлари охиригача қурилмаган, маиший объектлар ўз ҳолига ташлаб қўйилган.

Ўзбекистоннинг бошқа областларидан қўриқ ерларга кўчиб келган кишилар қайтиб кетаётганлиги, совхозларда кадрлар қўнимсизлиги юқори даражада эканлиги ажабланарли эмас. Бунинг учун одамлар айбдорми? — деб сўрашди депутатлар. Нормал медицина хизмати бўлмаса, энг зарур молларни ҳам область марказидан харид қилишга, телевизорларни ўша ерда ремонт қилдиришга, ҳатто кийимни ҳам ўша ерда тиктиришга тўғри келса, бундай аҳволда яшаб бўладими? Маданий-маиший шароитларнинг ёмонлиги туфайли ўтган йилнинг ўзидагина қўриқ областлардан беш юздан кўпроқ оила кўчиб кетди.

Ишлаб чиқариш объектлари ва ноишлаб чиқариш объектлари қурилишидаги жиддий номутаносиблик кадрлар етишмаслигини «режалаштириб қўйган» эди, дейилди комиссияларнинг мажлисида. Ҳозир қўриқ зона совхозларида механизаторлар, оммавий касбдаги ишчилар етишмаяпти. Масалан, 1986 йилда ҳар юз тракторга 52 механизатор тўғри келди.

Аҳвол шундай экан, ўзлаштирилган ерларнинг реал самараси ҳақида гапириш мумкинми? Пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик экинлари ҳосилдорлиги пастлигидан, чорва маҳсулдорлиги камлигидан ажабланиш керакми? Ғамхўрлик қандай бўлса, иш ҳам шунга яраша бўлади. Ахир давлат қўриқ хўжаликларни тузишга икки миллиард 250 миллион сўм сарфлади-ку!

Депутатлар «Главсредазирсовхозстрой» раҳбарларидан инвестиция сиёсатини тубдан ўзгартиришни талаб қилдилар. Улар бош бошқармага 1989 йилдан бошлаб Мирзачўл ва Жиззах даштида янги ерларни ўзлаштиришни бутунлай тўхтатиш ва қолган 517 миллион сўм давлат капитал маблағини илгари ишга солинган ерларни комплекс реконструкциялаш ва қўриқ хўжаликлар инфраструктурасини ривожлантиришга, чўлқуварларнинг уй-жой ва маданий-маиший эҳтиёжларини тўла қондиришга сарфлаш масаласини кўриб чиқишни тавсия этдилар.

(ЎзТАГ).

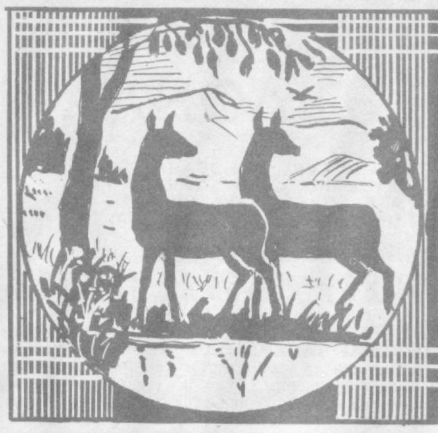

Табиат ва инсон

Зарафшон воҳаси одамлари азалдан табиатнинг чинакам ошиқлари бўлганликлари тарихий манбалардан маълум. Уларнинг кучи билан жўшқин Нарпай канали бунёдга келиб, атрофи ободонлаштирилган, бу ер энг хушҳаво масканга айланган.

Аммо кейинги йилларда Нарпай канали инсоннинг руҳий оламига озиқ бериб, унга яхши кайфият бағишлайдиган манба вазифасини ўтай олмаяпти. Бунга сабаб нима?

Ўн тўрт йил муқаддам Нарпайнинг тинчи бузилди. Бир вақтлар ота-боболаримиз кўзидан нур, қалбидан шуур олиб ўсган дарахтларни кесиш бошланди. Канал ёқасида яшовчилар эса уларни машиналарга ортиб, уйларига ташишга тушдилар. Ўшанда бирор киши: «Ҳой, нима қилаяпсанлар? Бу дарахтлар уйингни иситгани билан қалбингни исита олмайди», — демади. Чунки иш қолипдан кўчган, областдаги нуфузли ташкилот мутахассисларининг «маҳорати» билан канал янги ўзанининг лойиҳаси тайёр бўлганди. Унга кўра янги ўзандан ҳозиргисига нисбатан салкам икки баробар кўп сув оқиши, шунингдек канал бетонлаштирилгач, бир неча ўн куб метр оби ҳаёт иқтисод қилиниши кўзда тутилганди. Шундай бўлди ҳам.

Лекин масаланинг бошқа томони дилларни ранжитди.

Аввало лойиҳа ҳақида. «Самгипроводхоз» лойиҳалаш институти 1974 йили «Каттакурганводстрой» трестининг Нарпай районидаги механизациялашган кўчма колоннаси учун катта ҳажмда меҳнат жабҳаси очди. Янги ўзаннинг 24 километри учун лойиҳа-смета ҳужжатлари тайёрланди. Шунга асосан 11 миллион 332 минг сўмлик бунёдкорлик ишларини бажариш мўлжалланди. Лойиҳада каналнинг (24 километр) дастлабки 7 километрига 63 минг, 5 километрига 30 минг туп манзарали дарахт кўчатлари ўтқазиш кўрсатилганди. Ундан кейинги 5 километр қирғоқларини бўш қолдириш, охирги 7 километрга эса 7,5 минг туп кўчат ўтқазиш кўзда тутилганди. Лойиҳачилар турли масофаларга ҳар хил ниҳол экишда нималарни назарда тутишган экан?

Муаммо кўндаланг қўйилади

НАРПАЙДАН НЕГА ФАЙЗ КЕТДИ?

Қисқаси, дарахтлар кесилди. Кўп ўтмай янги канал қазилиб, атрофига бетон плиталар ёткизила бошланди. Дарахт масаласида қурувчилар «кароматн» лойиҳачилар «фаросати»дан ҳам ошиб тушди. Колонна раҳбарлари иш жараёнида бирон марта лойиҳага жиддийроқ назар ташламаган бўлсалар керак: дастлабки километрларга 5 минг туп чинор кўчати экишди. Кейинчалик бу иш ҳам таққа тўхтаб қолди. Қаровсизлик туфайли чинорлар тезда қуриди. Ана сизга лойиҳачи ва қурувчиларнинг табиатга «муҳаббатию» ўз вазифасига «масъулияти».

Хўжамурод БОБОЕРОВ, «Иттифоқ» колхозида яшовчи партия ва меҳнат ветерани:

— Ёшим саксонга яқинлашди. Ўзимни ҳали тетик ҳис этаман, саломатлигим яхши. Канал ёқасидаги баҳаво Дамча қишлоғида улғайганман. Бу ер ҳавосининг мусаффолиги кўп жиҳатдан Нарпай каналига боғлиқлигини ҳеч ким инкор эта олмайди. Бундан ўн беш йил илгари ҳам канал ёқаси жаннатни эслатарди. Унинг ҳар икки томони ғуж-ғуж дарахт эди. Узун ва бақувват тераклар, хушманзара толлар атрофга тангадек офтоб туширмасди. Улар тагидан эсувчи ҳузурбахш шабадани айтмайсизми?!

Жазирама ёз кунлари канал ёқасига тўпланган қариялар ширин суҳбатлар қуришарди. Бундай пайтда улар ўзларини йигитдек сезишарди. Тоза ҳаво— танга даво, деганлари шу-да.

Канал янгиланармиш, деган гапни эшитиб хурсанд бўлгандик. Лекин қувончимиз узоққа бормади. Кўп ўтмай соҳилдаги ҳамма дарахтларни қулатиб, икки томонга бетон ёткизишди. Мана, икки юз йилдан ортиқ давр мобайнида кишилар дилини яйратиб, касалини аритиб, чанқоғини қондирган канал ҳувиллаб қолди. Ҳозир ундан зилол сув ўрнига кўнгилни айнитадиган турли чиқинди аралаш лойқа оқмоқда. Эндиликда унинг бўйига боргани ҳеч кимнинг юраги бетламайди.

Тожи ТОҲИРОВ, меҳнат ветерани:

— Қирқ йил сувчилик қилдим. Звеномизга ажратилган карта каналга яқин бўлганлиги учун саратонда ишлаб, ҳориган чоғларимизда қуюқ дарахтлар соясида дам олардик. У ердаги роҳатбахш шабада танга ҳузур бағишлаб, чарчоғимиз тезда ёзиларди.

Турмуш ўртоғим Елизавета Улуғ Ватан уруши йилларида тақдир тақозоси билан Ўзбекистонга келганида танишиб, турмуш қурганмиз. У урушдан сўнг йигирма йил акаси ва бошқа қариндошлари билан алоқаси узилиб қолганди. Сўраб-суриштириб, уларни топгач, уйимизга таклиф этдик. Улар Елизавета билан дийдор кўришганларидан бениҳоя севиндилар. Меҳмонларга Нарпай канали ёқиб қолиб, унинг бўйида йигирма кун ҳордиқ чиқаришди. Шундан буён бориш-келишимиз узилгани йўқ. Канал янгилангандан сўнг келганларида кўзларига ишонмай, ҳайратдан ёқа ушладилар.

Мардон ЙЎЛДОШЕВ, меҳнат ветерани:

— Хонадонимиз Нарпай биқинида. Илгарилари унинг икки чеккасида қад ростлаган баланд тераклар сояси ҳовлимизга файз киритарди. Каналдан сув олиб ичардик...

Ҳамқишлоқларимнинг қалб изтироблари акс этган гапларини тингларканман, бундан йигирма йил илгари бўлиб ўтган бир воқеани эсладим. Бир куни отамнинг тоби қочиб қолди. Ҳеч қандай дори наф қилмади. Икки кун туз татимагач, эртасига мени ёнларига чақирдилар:

— Юр, Нарпай ёқасига бориб, шамоллаб келамиз. Ётавериб юрагим сиқилиб кетди.

Етмишга яқинлашган отамга эргашдим. Қўлтиқларидан олиб, юришга ёрдамлашмоқчи эдим, кўнмадилар. Қуёш тандирдай қиздирарди ўшанда. Канал бўйига етишимиз билан димоғимга ёқимли ҳаво урилди. Ўн минут чамаси вақт ўтгач, отам очилиб, дардни ҳам унутдилар.

— Қани, ўғлим, уйга бориб қўл бола чой дамлаб кел, — дедилар.

Ҳовлимиз билан канал ораси атиги икки юз метр эди. Келинойим чой дамлаб, ҳозиргина тандирдан узилган нондан иккитасини ўраб бердилар. Зум ўтмай отам ёнига қайтдим: иштаҳа билан тамадди қилдилар. Бир пасда ҳеч нима кўрмагандай бўлиб кетдилар. Қишлоғимиз қариялари тез-тез канал ёқасига чиқиб, суҳбат қуришининг боисини ана шунда қалбдан туйганман...

Мана, бир неча йилдирки, канал соҳили мунгли. Гўё ўтган инсонга киноя, ачиниш билан боқаётгандек. «Нима қилаяпсизлар ўзи? Аждодларингиз бунёд этган сўлим масканни барбод қилдингизлар? Ўзларингиз ҳам фойдаланолмаяпсизлар, буни авлодларингизга ҳам раво кўрмаяпсизлар? Сизда журъат, куч-қудрат, ирода наҳотки етишмаса?...» — деяётгандек.

Яна бир ачинарли томони шуки, Каттақўрғон шаҳридаги қатор саноат корхоналари ва маҳаллалардан чиққан сувлар каналга ташланаяпти. Натижада сув ифлосланиб, ошқозон-ичак ва бошқа юқумли касалликлар манбаига айланаётир.

Илгари канал соҳилларидаги дарахтзорлар ўнлаб турдаги қушларнинг ҳам макони эди. Баҳорда яшил рангга бурканадиган дарахтзорлар бағрига минглаб қушлар учиб келиб, шу ердан паноҳ топардилар. Уларнинг ёқимли нағмаси кўкламдан кеч кузгача кишига завқ-шавқ бағишларди. Канал ёқасидаги сарвқомат теракларда уя қурган лайлакларнинг табиатга кўрк бағишлашини айтмайсизми?! Энди-чи? Дом-дараксиз кетишди бу жониворлар...

Ҳозир Пахтачи райони территориясида ҳам Нарпай каналини «реконструкция» қилиш бошлаб юборилган. Қўшни райондаги ҳолат бу ерда такрорланаяпти...

Қуш қаноти билан гўзал ва қудратли. Нарпай канали ҳам ўзининг сўлим соҳиллари билан асрлар давомида кишилар меҳр-муҳаббатини қозониб, уларга маънавий озиқ бағишлаб келган. Шу туфайли одамнинг дардини оладиган, қалбига ширин ҳислар соладиган канал бўйларини ҳам унинг қанотлари, десак муболаға бўлмайди. Нарпай бугунги кунга келиб қанотлари қайрилган маҳзун қушга ўхшаб қолган.

Р. ХУДОЙҚУЛОВ.

Ёзувчи шикояти

КЎЧАТЛАР КЎЗ ЁШИ

Улар эндигина тупроққа илдиз қадаган, барг ёзган, офтобга юз тутганча шамоллар беланчагида силкиниб-силкиниб туришади. Яшашдан, ўсиш иштиёқидан масрур — гўё еру кўк қўшиқ айтади-ю, улар тинглашаётгандек. Кутилмаганда шанғи, эминэркин эсиб турган шамолларни, баҳорий сўлимлигу саришталикни чўчитгулик товуш эшитилди. У ер юмшатилган, ариқ очилган, сув қуйилган пайтдаги хушхандон товушларга сира-сира ўхшамасди.

Занжирли тракторларнинг «тар-тар»и гўё «Кўчир! Ҳайда! Эртанинг этагидан бугуннинг курмаги яхши...» деяётгандек. Атроф қора тортди, еру кўк айқаш-уйқаш бўлиб кетди. Улар қирқ туп куртак пайванддан кўклаган ниҳоллар. Маҳалла аҳлининг, мактаб ўқувчиларининг ташаббуси, сайи ҳаракатлари билан қишлоқнинг урушдан қайтмаган ўғлонлари шаънига экилганди. Ўрик кўчатларига айланган қирқ нафар ўғлон... Улар қайтмаганлар ҳаққи-ҳурмати бўй чўзмоқчилар, йўловчиларга мева тутмоқчилар.

Балки газетхон учун буюк Ватан олдида, инсоният ва жаҳон аҳамиятига молик масалалар турганида қандайдир кўчатларнинг қўпориб ташланганлиги, шудгор қилиб юборилганлиги жуда жўн туюлар. Кимга қандай... Лекин худди шу майда нарсалар: ўпқонларга ғарқ томчилар туфайли дарёларимизнинг саёз тортиб қолганлиги бизни жиддий ўйлаб кўришга, ҳаётимизни тубдан қайта қуришга мажбур этмадимикин?!

Бу воқеа май ўрталарида, баҳорнинг айни юз очган палласида Чилонзор районининг Усмон Юсупов маҳалласида рўй берди. Бўтабува қабристони чеккасига жангдан қайтмаган қирқ йигит шарафига Хотира куни муносабати билан экилган ўрик ниҳоллари ҳайдаттириб юборилди. Навқиронлар қиргинбарот уруш йилларида фашистлар ўқига учган эдилар. Уларнинг руҳлари, хотиралари учун экилган кўчатлар эса манманлигу андишасизликнинг, суқлигу нокасликнинг қурбони бўлди.

Дарвоқе, қирқ туп ўрик кўчатининг қирчинидан қийилганлиги ҳолва. 15—16 март кунларида 270-мактабнинг 5—6-синф ўқувчилари М. Турсунхўжаев кўчаси ёқасида 400 туп ёнғоқ, жийда, олча кўчатларини ўтқазган эдилар. Бу ниҳоллар ҳам эртанинг болидан бугуннинг шўрвасини афзал кўрадиганлар томонидан суғурилиб, хоки тупроқ қилиб ташланди. Демак, жами экилган кўчат 440 туп... Булар экиш мавсумида республикамиз бўйича ўтқазилган 116 миллион 856 минг туп мевали ва манзарали дарахтлар сирасига кирмайди. Улар энди қуёшда силкиниб-силкиниб турмайдилар, мева тугмайдилар.

Бу воқеа Калинин районига қарашли «Иваново» совхози агрономи Қосим Абдуллаев, ер танобчиси Наим Раҳмонов, бригада бошлиғи Шохўжа Нортоев амри фармонлари билан содир қилинди. Улар Тошкент шаҳрига, хусусан Чилонзор районига қарашли майдонларда нима қилиб юришибди, деган савол туғилиши турган гап. Кўп йиллардан буён шаҳарга қарашли ерларга совхознингми, ўзларинингми манфаатлари учун беда, маккахўжори экиб келардилар. Бу мумкиндир. Бироқ халқ ташаббуси, қолаверса, Чилонзор район Совети ижроия комитетининг топшириғи билан экилган кўчатларни берухсат пайҳон этишга қандай ҳақлари бор? Таъбир жоиз бўлса, тупроқнинг тилини, ниҳолларнинг ашуласини тушунадиган агрономнинг юраги нечун тошга айланди? Нечун танобчи — ер ҳисобчисининг газчўпи қўлидан тушиб, ниҳолларнинг бўғзидан тутди? Чамаси улар учун эртанинг орзу-ҳавасидан бугуннинг ҳузур-ҳаловати афзалроқ кўринган бўлса керак.

Ҳа, кўчатлар кўзёш тўкдилар. Энди уларни қайтадан кўкартиришнинг иложи йўқ. Ошкоралик, инсондаги жами яхши фазилатларга, ташаббусларга йўл очилган бир пайтда содир бўлган иш ҳақида нима дейиш мумкин? Эл бағрида яшаб, унинг хоҳиш истаги билан ҳисоблашмайдиган калондимоғ кишиларнинг кўзларини очиб қўйиш вақти келди. Қайта қуриш жараёни шуни тақозо этади.

Турсун ИБРОҲИМОВ, СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси.

Ёз фасли тўкин-сочин
Бўлиб кетар юртимиз.
Борини икки қўллаб
Тортиқ этар юртимиз.
Полизлардан эрта-кеч
Хуш бўй урар димоққа.
Ширин-шакар тарвузлар
Сиғмайди ҳеч қучоққа.
Қовунлар-чи? Асалми?
Таъми қолади тилда.
Бол томган меваларнинг
Таърифи юрар элда.
Қизиқиб сўраганлар
Билиб олсинлар сирин:
Сидқидил меҳнатимиз
Этди уларни ширин.

А. ЭЛМУРОДОВ фотоэтюди.

МИНЕРАЛ СУВ МАНБАИ

Хатирчи район марказий касалхонаси территориясида қайноқ минерал сув отилиб чиқди. Бу ерга сув «Узбекгидрогеология» бирлашмасининг мутахассислари қазиган қудуқдан келмоқда.

Н. А. Семашко номли Ўзбекистон курортология ва физиотерапия илмий-тадқиқот институти мутахассисларининг хулосасига кўра, ер остидан 60 даража иссиқликда чиқаётган минерал сувда кўпдан-кўп фойдали микроэлементлар бўлиб, жуда яхши шифобахш хусусиятга эга. Врачлар шу сувдан фойдаланиб, ошқозон—ичак, асаб ва тери касалликларини даволамоқдалар.

Сув манбаи базасида 120 ўринли область физиотерапия шифохонаси ташкил этишга қарор қилинди.

ОНА ДИЁРИМИЗНИ БИЛАСИЗМИ?

Серқуёш юртимизда саховатли ёз фасли. Қир-адирлар, яйловлар, далалар кўм-кўк либосга бурканди. Хушҳаво, йил бўйи чўққиларидан қор аримайдиган осмонўпар тоғлар кўркини кўз-кўз қилаяпти. Жилғалар, каналлар, сой ва дарёлар, сунъий денгизлар бўйига таъриф йўқ: эртами-кечми борсангиз, юзингизга майин шабада урилиб, сочингизни силайди. Шунда ҳассос шоирнинг:

Сой соҳили сўлим-сўлим,
Сой бўйида яйрар
кўнглим —

деган сатрлари беихтиёр ёдингизга тушади. Сўлим боғлар, ўрмонлар, майсазорлар-чи?

—Қисқаси, ҳозир гўзал юртимиз табиати ўзгача тароват олган пайт. Кундузи қуёш борлиқни нурга беласа, кечаси салқин тушиб, дилларга ором ва ҳузур бағишлайди. Буни газетхонлардан редакцияга ҳар куни келаётган ўнлаб хат-хабарлардан ҳам билса бўлади. Улар ҳар жойнинг ўзига хос хусусиятлари, атроф муҳитни муҳофаза қилиш юзасидан қилинаётган ишлар, бу масалада ибрат кўрсатаётган кишилар, ўрмончилар фаолияти, табиат бойликларини сақлаш муаммолари хусусида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирмоқдалар.

Кўп сонли газетхонларнинг талаб ва истакларини инобатга олиб, бу йил ҳам «Она диёримизни биласизми?» рубрикасини бериб бораяпмиз. Қуйида, эътиборингизга одатга кўра, яна учта суратни ҳавола этаяпмиз. Қани топинг-чи: уларда қандай жониворлар акс эттирилган?

Жавобларингизни кутамиз.

В. МОИСЕЕВ фотолари.

ЎҚИНГ, ҚИЗИҚ!

ҒАРОЙИБ ГИЁВАНД

Америка божхона хизматчилари гиёвандларни излашга махсус ўргатишган итнинг ўзи ҳам... кўп вақт ўтмасдан банги бўлиб қолди. Бу тасодифан маълум бўлди. Лекин итнинг ҳаракати кузатилганда у буни сезган ҳолда қилиши аниқланди. Тўрт оёқли изтопар ўзига топширилган ишни яхши бажараверди, аммо кокаинни топганидан сўнг бу ҳақда хабар бермай қўйди. У топилдиқни бироз ҳидлаб, бошқа ерларни кузатгач, яширган нарсаси ёнига яна қайтадиган, бу билан ўзини гўё қидирувни давом эттираётгандек қилиб кўрсатадиган, сўнгра кокаинни очкўзлик билан ҳидлайдиган бўлди.

НАВО ЧИҚАРУВЧИ ТИШ ЧЎТКАСИ

Женевада ихтирочилик бўйича халқаро салон мавжуд. У ғолибларга ҳар йили уч хил мукофот топширади.

Бу йил улардан бири наво чиқарувчи тиш чўткасини кашф этган кишига тегди. Унга паста суртилиши билан ёқимли тарона янграй бошлайди.

Итлар учун ҳожатхона яратган киши иккинчи мукофотни олди. Ниҳоят, учинчи мукофот портфель ёки рўзғор ишларига мўлжалланган халта ичига ўрнатилган қурилма учун берилди. Унга бегона қўл тегиши билан «Ёрдам беринг, ўғирлашаяпти!» деган овоз янграйди.

— Эй, оғайни, — дебди биринчи деҳқон, — ҳамма ҳикмат лайлакда экан. У мени бой қилди.

Ўзбек халқ эртагидан.

«Қизил китоб» саҳифаларида

ОҚ ЛАЙЛАК

Набирасини эшакка ўтқазиб, ўзи хаёл сурганча яёв бораётган чолнинг кўзи нарироқда, қамишзор орасидаги бир туп лайлакка тушди. Аввалига уларнинг бунчалар кўплигига ҳайрон бўлиб турди, кейин диққат билан кузата бошлади. Қушлар орасида ини шу чинорда бўлган, чол учун қадрдон лайлак жуфти ҳам бор эди. Уларнинг бир қисми пастда тушуниб бўлмас алланарса қилишар, бир тўпи тепада айланиб учишар, мунгли товуш чиқариб, жудолик аломатини билдиришарди. Қушлар яна бир-икки бор айланишгач, пастдагилари ҳам уларга қўшилиб, жануб томон парвоз қилишди. Чол лайлаклар тўпланган жойга яқинлашиб, оппоқ патлари қонга беланган, ўзига таниш қушнинг жасадини кўрди. Ўлик тепасида тиз чўкканча уни авайлаб қўлига олди. Қария қушга узоқ тикилди. Набирасининг чақиргани ҳам, эшакнинг ҳанграши ҳам уни хаёл дарёсидан олиб чиқолмади. Лаблари пичирлаб бир нималарни дер, қўллари билан қушнинг майин патларини оҳиста сийпаларди.

Ниҳоят, чол ўрнидан турди. Қушни авайлаб хуржунга солди-да, эшагини етаклаб, йўлида давом этди. Набирасининг сўнгсиз саволларига қисқа-қисқа жавоб бериши лайлак ўлими унинг хаёлларини бутунлай чулғаб олганлигини кўрсатарди.

Чол ва набира тўғри қабристон томон борардилар. Энди бола ҳам бобонинг кайфиятини тушунган, унга индамас, атрофни томоша қилганча сукут сақларди. Улар кенг очиқ майдонга етганда тўхташди. Бобо хуржундан қушни авайлаб олиб, ерга кўмди.

Чол ва набира мунгли орқага қайтишди.

— Болам, — уйга етиб келгач гап бошлади у, — лайлаклар жуда сахий, кишига бахт келтирувчи қуш. Доимо инсонга ёрдам беришган. Уларни ота-боболаримиз бежиз муқаддас ҳисоблашмаган. Бунда ҳикмат бор. Баъзан шуларни ўйлаганимда бир воқеа эсимга келаверади. Ҳозир ҳам шундай бўлди. — чойни ҳўплаб давом этди бобо: — Лайлак—қушлар орасида энг гўзали, энг доноси, қутлуғи ҳисобланади. Унга сира озор бера кўрма, қийнама. Лайлак халоскоринг.

Бу воқеага кўп йил бўлди. Сен у пайтда икки яшар эдинг. Отанг жанггоҳда — Белоруссия остонасида лаънати фашистлар билан олишарди. Онанг эрталабдан шом қоронғисигача колхоз иши билан банд бўларди. Ҳозирги боғимиз анча катта бўлиб, бу ерга кўплаб лайлаклар келишарди. Ху ана у дарёдан тутган қурбақа, калтакесак, балиқларни олиб келишарди ва ейишарди. Уларга ҳеч озор бермасдим. Қушлар бора-бора қўрқмайдиган, қочмайдиган бўлишди. Шароитимиз уларга маъқул тушди шекилли, тез орада 8—9 та лайлаклар жуфти ин қурди. Бутун қишлоқ уларга ҳавас билан боқар, бирор киши ёмонлик қилмас эди.

Бир куни сени сўрига ўтқазиб ишга шўнғиб кетибман. Боғда ғарқ пишган меваларни тезроқ териб отангга, жангчиларимизга юборишга шошилардим. Атрофда лайлаклар айланиб юришар, бири учиб, бири қўнарди. Шу пайт сен чинқириб йиғлай бошладинг, лайлаклар ҳам аллақандай нохуш товуш қилишарди. Қайчини олиб, олдингга югурдим. Сўнгра яқинлашдим-у ҳангу манг бўлиб қолдим. 4—5 та лайлак бир метрлар келадиган чипор илонни титкилашар, сен эса янада кучлироқ чинқирардинг. Мени кўргач, икки лайлак илонни чангаллаганча осмонга кўтарилди. Қолганлари эса олдимда мағрурона бош кўтариб турардилар. Сени юпатганимдан сўнггина улар дарё томон учиб кетишди.

Кўрдингми, болажоним, лайлак қандай доно, ақлли қуш. Шу боис бирининг ўлимига қаттиқ қайғурдим. Уларга ҳар доим меҳрибонлик қиламан, боғимизга жалб этаман. Сен ҳам ажойиб бу қушларни ардоқлашинг, асрашинг, ўзингга мафтун қилишинг керак. Бўлмаса улар боғимизни тарк этишлари мумкин...

Шу-шу бола лайлакка чин меҳр қўйди. Улар билан иноқлашиб, ғамхўрлик қила бошлади. Бу ишга дўстларини, мактабдошларини жалб этди. Қушлар иссиқ мамлакатларга учиб кетишганда уларнинг инларидан кўз-қулоқ бўлиб туришди. Болаларнинг бу ташаббусига қўшни қишлоқдагилар ҳам қўшилишди. Шу зайл лайлаклар ҳар баҳор кўпайиб келар, дарё ёқасига, ҳовлилардаги дарахтларга уялар қура бошладилар.

1958 йил. Болалар мактабни тугатиш арафасида. Ўша баҳор қишлоққа 2—3 нафар рус кишиси келди. Улар Зарафшон соҳилидаги лайлаклар ҳаёти билан қизиқувчи олимлар экан. Чол уларни ўз хонадонига таклиф этиб, меҳмон қилди. Набирасини таништириб, лайлакка қизиқишини, қишлоқда инларнинг кўп бўлишида унинг қўли борлигини айтди. Олимлар кузатувни бошлаб юбордилар. Бола ҳам улардан ўз ёрдамини аямади. Натижада қисқа муддат ичида шу атрофда 100 га яқин, умуман Зарафшон дарёси атрофида 242 лайлак жуфти ин қурганлигини аниқладилар, уларнинг биологик ва бошқа хусусиятларини мукаммал ўргандилар. Лайлакшунослар қайтишларида болани ўқишга таклиф этишди, албатта шу соҳа мутахассиси бўлиши зарурлигини таъкидлашди.

Уларнинг насиҳатлари ерда қолмади. Бола мактабни тугатиши билан шаҳарга бориб, университетнинг биология факультетига кирди. Бироқ бора-бора лайлакларни унутди. Аниқроғи, улар билан шуғулланишга вақт топа олмади. Қишлоққа камдан-кам борадиган бўлди.

Ўша йиллар Зарафшон дарёси атрофидаги тўқайзорларни ўзлаштириш бошланди. Ҳатто шоли экиладиган зах ерлар суви қочирилиб, улар ҳам пахтазорга айлантирилди. Лайлаклар уяси бўлган дарахтлар кесиб ташланди. Устига-устак айрим шўх болалар лайлакни аллақандай қурбақахўр қуш деб унга ёмон кўз билан қарайдиган бўлдилар. Қишлоқдаги уяларга тош отишар, баъзан болаларини олиб, ит ёки мушукка беришарди. Оқибатда қушларнинг бутун-бутун галалари ўрганиб қолган инларини ташлаб кетишга мажбур бўлишди.

Орадан йиллар ўтиб, йигит қишлоққа олий маълумотли ўқитувчи бўлиб қайтди. Лекин энди у бошлаган ташаббус қолиб кетган, атрофда 7—8 тагина уя қолган эди. Бу воқеа унга қаттиқ таъсир этди, у лайлакларни яна қишлоққа қайтаришга қарор қилиб, турли режалар тузди, назарий билимларни ишга солди. Орзуси рўёбга чиқа бошлади. Келгуси йили лайлакларнинг катта бир галаси яна қишлоқдан паноҳ топди. Ҳар қайси уяда 3—5 тадан полапон пайдо бўлди. Улар соғ-омон ўсишса, яқин орада қишлоқни эгаллашлари мумкин эди. Бироқ бир кун йигит ажиб воқеанинг гувоҳи бўлди: ҳаво қизиб кетган, лайлак болалари тумшуқларини шақиллатиб овоз чиқаришар, онаси эса иссиқдан ҳимоя қилиш мақсадида қанотларини ёйиб, уларни ўз ҳимоясига олмоқчи. Лекин аллақаердан пайдо бўлган трактор уларнинг тинчини бузди. Лайлаклар безовталаниб, тўрт томонга алаҳлай бошладилар. Трактор уяли дарахт остига келиб тўхтади. Унинг ҳайдовчиси яна бир киши билан кабинадан тушиб, тросни еча бошлади. Уларнинг важоҳатидан шу дарахтни йиқитмоқчи эканликлари сезилиб турарди. Йигит шоввозларга яқинлашди-да, салом-аликдан сўнг гап бошлади:

— Нимага керак бўлиб қолди? — тракторнинг тариллашидан унинг овози эшитилмади шекилли, яна такрорлади.

— Йўл бўлармиш, планда кўрсатилган. Раис айтди, — дейишди улар.

— Дарахтда лайлаклар борлигини раис ҳам билади-ку! Ҳеч бўлмаса 15—20 кун сабр қилинглар, болалари учсин. Унгача бу ёғини қураверишь мумкин, ахир!

Йигит уларни зўрға кўндирди. Бошқа куни линияни янгилаймиз, деб симёғочдаги лайлак уясини бузаётган монтёрларни тўхтатди. Яна бир кун... Хуллас, лайлакларга бундай «муомалалар» унинг қувончли орзуларини пучга чиқарди. Келгуси баҳорда умид билан келган тўрт жуфт лайлак эски уяларини ўз жойидан топиша олмади. Улар қишлоқ устида узоқ айланишди-да, сўнгра аллақаёққа кетганча қайтишмади.

1974 йилда Ўзбекистонда яшаётган оқ лайлаклар сонини аниқлаш ва уларни қўриқлаш бўйича қарор қабул қилинди. Узоқ кузатишлар ва текширишлардан сўнг республикада 2.000 га етар-етмас бу хил қуш борлиги маълум бўлди. Самарқанд областида эса университет профессори, табиатшунос олим А. Қ. Сагитов раҳбарлигида уларнинг 86 та бошпанаси мавжудлиги қайд этилди. Унинг 1980 йилда ўтказган текширишида лайлак уяларининг сони яна 23 тага камайгани маълум бўлди.

Булар қаҳрамонимизни ташвишга солиб қўйди. У лайлаклар кўп келадиган Бухорои шарифга равона бўлди. Қаёқда дейсиз! Бир вақтлар ҳар бир минорасию чиноридаги оппоқ қушлари билан ном таратган шаҳарда бор-йўғи бир жуфт лайлак уяси қолибди.

— Ие, ахир бу хил жониворлар Ўзбекистон ССРнинг «Қизил китоби»га ёзилсаю камайиб кетаверса, бирор киши бу ҳақда қайғурмаса-я? Наҳотки «Қизил китоб»га номини ёзиш билан уни сақлаб қолиш мумкин, деб ўйлашса? Қўриқхона ва қатағонларнинг ходимлари бу иш билан шуғулланишаяптими? — дерди у ўзига ўзи.

Оқ лайлаклар олис-олислардан жаннатмакон юртимизни соғиниб келишганига анча бўлди. Улар мен ясаган инлардан Бухоро ва Хоразмнинг кўҳна миноралари, Самарқанднинг осмонўпар чинорларидан ўзларига паноҳ топишса, кўркини намойиш этишса қанчалар яхши! Улар меҳрни, шафқатни, яшариш шавқини, жамики оқ ниятларни оппоқ қанотларида олиб келишади!

Лайлакларни авайлаб сақлайлик, одамлар!

Ҳамза ШУКУРОВ.

Ўктам ҲАКИМАЛИ

ҒАЛАЁН

ҲИКОЯ

— ...Дардга чалинганимга кўп бўлди, — дея Фарида ютина-ютина ниҳоят ҳикоясини бошлади ва дарҳол жимиди. Қўлини Комилнинг елкасига қўйиб нафасини ростлади ва гапини аранг давом эттирди. — У пайтлар отам эндигина колхоз раислигига сайлангaнди. Ўша кезлар камбағалдан раисликка кўтариш удумга айлангaнди. Каттадан-кичикнинг оғзидан отамнинг исми — Эгамназар тушмасди. Онамнинг айтишича, отам раисликка сайланганидан кейин димоғи кўтарилиб, одамларни оёқ учида кўрсатадиган одат чиқарибди. Кийим-бошини одамлар кийдиришар, ечиб ҳам қўйишар, ҳатто отига ҳам ўзи минмас экан. Онам «кўрмаганнинг кўргани қуриб кетсин», дея куйинар, барибир отамнинг чизган чизиғидан чиқмас, унинг чўрисига айлангaнди.

— Қизим, йиғлама...

— ... Онамнинг исмиқ Анзират эди. Ўрта бўй, териси устихонига ёпишган, камсуқум онам биринчи фарзанди — Салима исмли опамни букри туғибди. (У оғироёқлигида қоп кўтарган). Отам онам билан гаплашмай қўйибди. «Букри фарзандни берган худо соғини ҳам берар» қабилида отамни юпатибди художўй онам. Кейин... оламга мен (қандай оғир фожиа-а...) келибман. «Яна қиз туғдинг, кўзимдан йўқол, ўғил туғадиган аёлга уйланаман», дея отам онамни уйдан ҳайдабди. Оҳ, соддадил қишлоқ аёллари, «сендан, қиз бўлса-да, икки фарзандим бор, қонун мен томонда, пирқасан, раиссан, ҳукуматга арз қиламан» десаку, отам шаштидан тушиши мумкин эди. Онам индамай Салима опамни етаклаб, мени кўтариб онаси — бувимникига келибди. Бувим юқори маҳаллада, колхоз идораси қаршисида, бир уй, бир даҳлизли, сигирнинг думи сиғмайдиган торгина ҳовлида истиқомат қиларди. Оғир йиллар... уруш давом этарди. Онам бувим билан далага, буғдой ўроғига чиқарди. Мен опам билан уйда қолардим. Эрталаб югургилаб кўчага чиқар, уззу кун йўл пойлар, отамнинг қайтишини кутардим.

— Бўлди, етар, ўзингни қийнама...

— Отам мен учун дунёдаги энг азиз, мўътабар кишидай эди, бахтим, бахтсизлигим ҳам шу отамга боғлиқдай туюлаверарди... Унинг биргина сўзига, бошимни силашига, илиқ сўзлар билан ярим кўнглимни кўтаришига интиқ, интизор эдим. Буни фақат отасиз қолган кишиларгина ҳис қилишлари мумкин... Отам кечга яқин даладан қизил қашқа отини ўйнатиб қайтар, на менга, на опамга (опам кўпроқ девор ортига яшириниб турарди... букрилиги туфайли...) эътибор берарди. Мен ундан кўзларимни узолмас, энтикар, титрар, қалтирар, ҳаяжонланардим: «Кел, оппоқ қизим...» дейишини орзиқиб кутардим. Отам гўё мени кўрмаган, сезмаганга олиб ўтиб кетар, мен опам билан шумшайиб, деворга суянганча кўз ёшларим билан кўйлагимни ҳўл қилиб чекланардим. Одамлар идора олдида отамни кўтаришиб отдан туширишар, мен бундан фахрланар, гарчи у билан дийдор кўришолмаган бўлсак-да ғурурланиб уйга қайтардим. «Кўрдингми, дадамни одамлар кўтариб отдан туширишди, қойил-а...», дердим қувониб Салима опамга баъзан. «Сенинг дадангни...» Салима опам ғулдирай бошлар, бироқ «менинг дадам» деёлмасди, букри бўлгани учун раисга қиз бўлишини чамаси эп кўрмасди. Кейинчалик Салима опам «отам букрилигимдан уялади», деб мутлақо кўчага чиқмай қўйди. Бу ёғини гапиролмайман... мени ўз ҳолимга қўйинглар, тўйдим, ҳаммасидан тўйдим, бошим оққан томонга кетаман...

— Қизим, гапингни ниҳояла...

Фарида букилди. Ўқчиди. Ҳансиради. Йўталди ва қон тупирди. Ҳуру ғилмонлар турли томонга ўтишиб, пешонаси, боши, қўлларини силаш, уқалашга тутинишди. Олам нотинчлиги баттар кучайди. Чинқириқлар, бўкиришлар, фарёдлар тинмасди. Ғойибдан илиқ шабада эсди, қизнинг кўксига урилди. Нафас олишини енгиллаштирди.

— ...Онам отамни телбаларча суярди, — Фариданинг хаста овози эшитилди. — Унинг ишқида дардга чалинди. Муддаосига етиб озди. Овқатга қарамас, фақат сув ичарди. Бир куни... «бошим» дея еру кўкни ёргудай чинқирди-ю, ўзини тўшакка ташлади, қайтиб ўнгланмади. Қиш, қирчиллама қиш эди. Онам пешонасига қор босиб жон сақларди. Гаплари телба-тескари эди. Уруш тугаган, барибир одамлар баҳоли-қудрат кун кечиришарди.

Бир куни онамнинг оғзи-бурнидан тирқираб қон отилди ва бу ҳол уч бор такрорланди. Учинчиси эса олиб кетди... Энгаги танғилди, оёқлари боғланди. Тобутга ҳам солишди. Назаримда ўша куни онам билан бирга ер, осмон, қушлар, жониворлар ҳам ўлганди... Ниҳоят оломон тобутни кўтариб қабристон томон олиб жўнади. Ялангоёқ, ялангбош ортидан югурдим. Қаршилик кўрсатганларни тишлаб, уриб, тепиб йўлимда давом этавердим. Уни тупроқ остига қўйишди... онам тупроққа қоришди...

— Оҳ, бундан ҳам оғир фожиа борми?! — Қуёш ногоҳоний титраб кетди.

— Кейингиларини билмайман. Ҳушимни йўқотибман. Тоғам опичлаб уйга олиб қайтибди. Кўзларимни очганимда танам олов-оташ бўлиб ёнарди. Иссиқдан алаҳлар, кўзларим тўкилиб кетаман дерди. Қаттиқ йўталга учрадим. Иссиғим босилди, бироқ йўталим тинмади...

— Бир куни синфимизга Фарида кириб келди, — дея тушунтира бошлади Комил Қуёшга киприкларини пирпиратиб. — Боши эгилган, кўзлари ёшлангaнди. Уни менинг ёнимга ўтқазишди. У гапирмас, гап сўраганларга «ҳа» ё «йўқ» жавобини қилар, ҳаммага бирдай илтифот кўрсатар, ҳамманинг кўнглини бирдай овлашга уринарди. Аста-секин унинг қисматидан хабар топдим. Шу тариқа унга боғланиб қолдим. Онам берган қурт, туршак, зоғорани унга илинардим... У эса менга...

— Фарида даврамизга гўё сирлисеҳрли бир паридай қўшилди, — гапга аралашди Башар исмли қиз. — Ҳаммамиз унга ҳавас қилар, унингдек бўлишни, унга айланиш йўлини излардик. У олижанобликда тенгсиз эди. Баъзан қизлар бирга тунар, сирлашардик. У кўпроқ Комил ҳақида гапирар, улғайгач, у билан шаҳарга ўқишга боришини айтарди.

— Биз, болалар ҳам бир ерга йиғилганда, — дея сариқ Миравлод Башарнинг гапини бўлди, — фақат Фарида тўғрисида баҳслашардик. Болалар уни бир-бирларидан қизғанар, ҳатто уни деб муштлашар, лекин нимага муштлашаётганларини билишмасди. Ота-Қуёш! Илтимос, уни соғайтириб бер...

— Она-Қуёш!— дея хитоб қилди Маҳсуба исмли йўғон-йўлпи қиз. — Ўтиниб сўрайман. Усиз биз қийналамиз, усиз узоқ яшолмаймиз...

— Эй, саховатлиларнинг саховатлиси, олижанобларнинг олижаноби, Қуёш! — шивирлади Комил ва кўзларига ёш қалқиди. Уни соғайтириб бер! Йўқса менга... қийин... менга оғир... усиз яшашни тасаввур этолмайман...

Орага қисқа муддатли сукунат чўмди. Ҳуру ғилмонлар Қуёшга, Қуёш эса уларга термулди. Кейин нигоҳлар беихтиёр Фаридага қадалди. Ер, осмон, қушлар, одамлар, жониворлар ҳамон безовта эди, Улкан Сувлик ҳуружга минганди.

— Болажонларим! — ниҳоят кўнглини ёришга тутинди. Қуёш. — Ҳасратларингизни тингладим. Бошим қотди. Нима қилсам экан... Фариданинг дарди оғир. Кучайтириб юборган. Тўғри, мен нурларим билан барча тирик жонга тириклик — ҳаёт бағишлайман. Бироқ дардларини енгиллаштиролмайман. Фарида қизим, ҳадемай уйғонасан, тушлар дунёсидан ҳақиқий ҳаётга қайтасан. Ёз чилласида кўпроқ очиқ ҳавода юр, ўзингни нурларимга тобла. Томирларинг кенгаяди, қон оқиши тезлашади. Зора тузалиб кетсанг... бор... боравер...

Қуёш ғамгин-ғамгин силкинди, узоқлашди. Аста-секин қоп-қора рангга бўялди. Сўнг булутлар орасига кириб яширинди. Олам зулмат орасида қолди. Ҳуру ғилмонлар тўзиб, чирқираши бошланди, ғалаён кучайди.

Фариданинг дарди бироз енгиллашгандай туюлди. Чуқур-чуқур нафас олди.

— Қуёш ҳам сенга ачиниб йиғлади, —деди Комил қалин қошларини йиғиб.

— Йиғлайдими, йўқми, мен учун энди қизиғи йўқ...

Ҳуру ғилмонларнинг бошлари эгилди. Улар Қуёшдан ҳам аниқ жавоб олишолмагач, илинж ва юпанч излаб атрофга аланглашди.

— Худодан илтимос қилиб кўрсак-чи, — деди Башар ва ўртоқларининг фикрини тортди. — Отам, бизни худо яратган, тақдиримиз ҳам унинг қўлида, дерди.

Вақт зиқ эди. Вазият улардан шошилишни талаб этарди. Ҳуру ғилмонлар ўйлаб ўтиришмай турли томонга учишиб, Худони излашди. Лекин Худо ҳадеганда кўзларига чалинавермади.

— Эй, Худо! Сен ҳамма нарсани яратгансан! Жон ато қилгансан! — дея ниҳоят улар қичқиришди. — Сўнгги илинжимиз сендан! Сенга топинамиз! Фариданинг дардига шифо бер! Бизни кўп чирқиратаверма... ахир бизларга кимдир ачиниши керак-ку!

Бироқ Худодан ҳам садо чиқмади. Улар Худони топишолмади. Худо ҳеч қаерда йўқ эди. Ақалли овоз ҳам бермасди. Энди норасида болалар Фаридани қанотлари устига ўтқазишиб, турли томонга беозоргина учишар, кўзларига чалинган барча мавжудликдан ёрдам сўраб, ёлворишарди. Фариданинг ҳоли оғирлашгандан оғирлашиб борарди. Осмон қора рангга бўялди. Юлдузлар порлади.

— Ҳой, Юлдузлар! — бўкирди Комил аламзада бир оҳангда. —Мурожаат қилмаган нарсамиз қолмади. Бирортаси кўмаклашмади. Сизлар, фақат сизлар бизларга қулоқ тутишингиз мумкин. Фаридани соғайтириб беринглар... бошқа илтимосимиз йўқ!

— Болажонларим! — узоқ-узоқлардан садо келди. — Бизлар аллақачонлар сўнган қуёшмиз. Қуёшки Фариданинг дардига даво тополмаган экан, бизларга йўл бўлсин. Фақат унинг қалбини тунлари нуримиз билан ёритишимиз мумкин.

Ҳуру ғилмонлар камалак ўқи янглиғ турли томонга отилар, изларига қайтишар, чирқирашарди. Олам узра оғир, узун тун қуйилади. Қоп-қора куз туни. Илиқ шабада эса бошлади. Қушлар, жониворлар, одамлар ҳамон безовта эдилар. Улкан Сувлик ғалаёни кучайгандан кучаяди. Булутлар сийраклашди, тоғлар ортидан баркашдай Ой кўтарилди. Тунгги оламни рангсиз нурларга бўяди. Қушлар, жониворлар, одамлар қатори ҳуру ғилмонларнинг ҳам қалбларини оппоқ нурларига чулғади. Улар беихтиёр Ой томон учишди.

— Она-Ой! — мурожаат этди биринчи бўлиб Комил.—Кун бўйи осмонда учиб юрдик. Чирқирашиб дардига даво излаяпмиз. Ҳеч нарса, ҳеч ким бизнинг кўнглимизга қарамади. Қарашга ярамади. Фаридага қара, ўпкаси ёриламан дейди. Ақалли сен соғайтириб бер...

— Болажоним, Комил! — деди доғ юзли Ой. — Кундузлари Қуёшдан нур олиб, тунлари оламни ёритаман. Мен ҳам сизларга фақат кўнгил беришим мумкин... Яхшиси ерга қайтинглар. Ўз-ўзларингиз — одамлардан даво изланглар. Ахир, табиат ақлни сиз — одамларга ато этган. Шу ақлли инсонгина Фаридани даволаши мумкин...

— Бўлди! Етар! Бошқа тинглашни истамайман! — чинқириб юборди Фарида асабий. — Тугадим. Ҳаммаси жонга тегди. Лекин сиз — қадрдонларимдан миннатдорман. Қўлларингиздан келган ҳамма ҳаракатни қилдингиз... Энди ҳеч кимга, ҳеч нарсага ялинманглар. Фақат мени тинч қўйинглар... чарчадим, зерикдим...

Фарида йўталди, ўқчиди, кўксини чангаллади. Юраги уриши сусайди. Йўтали сурункаликка кўчди. Дўстларини беозоргина ортларига итарди. Қўлларини Комилнинг билагига босди. Пешонасини эса кўксига қўйди.

— Фарида... — шивирлади Комил ва ҳўнграб юборди.

— Комил... — деди Фарида хириллаб. — Етар, ўзингни ортиқча қийнама. Менга қолса соғаярдим, бутун умр сен билан бирга ўйнаб юрардим. Афсуски, ниятимга етолмадим... толиқдим, зерикдим, кўнглимга ҳеч нарса сиғмай қолди. Фақат уйимга бориш, букри, опам, толесиз бувимга салом айтишни унутма... Ҳаммангизга, айниқса сенга раҳмат. Фақат... мени унутманглар... эслаб юринглар... ҳамма-ҳаммангизга алвидо...

Ҳуру ғилмонлар оламни ёргудай қичқиришди. Кўзларидан шашқатор ёшлар тўкилди. Борлиқни норасида, гуноҳсиз болаларнинг фарёдлари тўлдирди. Қушлар даҳшатли чирқирашар, жониворлар ваҳшатли бўкиришарди. Улкан Сувлик чайқалар, кўпирар, илондай чинқирар, ҳар лаҳза қурбонини кутарди... Фарида кўзларини юмди. Қанотларини қоқди. Қўлларини ёзиб-йиғди. Беҳолгина тепага интилди. Дўстлари ёнида ёрдамлашиб бордилар. Лекин у узоқ учолмади. Қанотлари ўз-ўзидан майишди, охири ҳаракатдан тўхтади. Тўхтагани кез вужуди пастга — Улкан Сувлик томон қулади, тўлқинлар қаърига шўнғиди... Ҳуру ғилмонлар шишага қамалган арилардай тўлқинлар атрофида уймалашар, Фаридани излашарди. Тўлқинлар қаъридан: «Толиқдим, зерикдим! Эй қутурган тўлқинлар! Мени бағрингизга олинг, яширинг, тинчитинг!» деган фарёд кўтариларди. Тўлқинлар чайқалар, кўпирарди. Ниҳоят оппоқ кўпиклар орасида Фариданинг оппоқ либоси кўринди, ялтиради...

— Мени қўйиб юборинглар! — ҳайқирди бир пайт Комил ва дўстларининг қўлларини итариб ташлаб, шиддат билан пастга шўнғиди. Тўлқинлар қаъридан қарсиллаган овоз эшитилди. Охири тинчиди... Энди ҳуру ғилмонлар сув сатҳида айланишар, фарёдлар чекишиб Фарида билан Комилни қидиришарди.

Қушлар чирқираши, жониворлар бўкириги, одамлар қичқириқлари бир нави босилиб, олам осойишталашди. Улкан Сувлик важоҳати ҳам сусайди.

Комилнинг туши ниҳояланди. Чўчиб уйғонди. Қушлар, жониворлар, одамлар, ҳуру ғилмонлар тушидан чиқиб кетган, фақат мияси ва ҳисларида хира туман янглиғ пирпираб турарди.

Ташқарида юракни қон қиладиган шовқин кўтарилди. Комил ўзини телбаларча эшикка урди. Ҳовлига тушди.

— Нима гап, қандай шовқин? — сўради деворга суялиб турган онасидан. — Нима бўлаяпти ўзи...

— Жим... — шивирлади онаси пиқирлаб, — бундай пайтда қичқирса ёмон бўлади...

Комил яшин тезлигида югурди, кўчага чиқди. Одамлар — оломон катта кўчадан тобут кўтариб қабристон томон ўтиб боришарди...

— Болам Фарида, кун кўрмадинг, норасида кетдинг... у дунёда ҳурга айланасан... — қари бир кампир икки букилиб тобутнинг ортидан эргашиб борарди...

— Фарида... а... ааа...

(Боши газетанинг ўтган сонида).

ФАРҒОНА ОБЛАСТИ. СССР Давлат мукофоти лауреати, Ўзбекистон ССР халқ рассоми Иброҳимжон Комиловнинг номи нафақат Риштонда, балки бутун республикамизда машҳур. Устанинг санъат даражасига кўтарилган кулолчилик буюмлари Польша, Англия, Япония каби дунёнинг 29 та мамлакатида намойиш этилган. У айни кунларда севган касби сирларини ўғил-қизларга ўргатмоқда.

СУРАТДА: уста ясаган ўйинчоқлардан болалар мамнун.

Б. ЮСУПОВ фотоси. (ЎзТАГ).

Спорт хабарлари

ФУТБОЛ

Мамлакат чемпионатининг олий лигасида бир учрашув бўлиб ўтди. Москвада маҳаллий торпедочилар Бокунинг «Нефтчи» командасини қабул қилдилар. Улар илк дақиқалар-данок меҳмонлар дарвозабонини тез-тез безовта қила бошлашди. Майдон эгалари биринчи бўлимдаёқ дарвозани икки бор нишонга олдилар. Иккала тўп ҳам торпедочи Рудаков ҳисобига ёзилди. Иккинчи бўлим бошланиши билан Н. Савичев ҳисобни 3:0 га етказди.

Шундан кейингина бокулик футболчилар ўйинида бир оз жонланиш бўлди. Аммо улар атиги бир тўп киритишга эришдилар, холос. Натижада 3:1 ҳисобида ғалаба қозонган «Торпедо» командаси жамғармасидаги очколарни 18 тага етказиб, ўйинлар жадвалининг тўртинчи поғонасига кўтарилди.

* * *

Куни кеча Москва яқинидаги Кашира шаҳрида хотин-қиз футбол командаларининг Бутуниттифоқ иккинчи мусобақаси ниҳоясига етди. Улар «Собеседник» ҳафталигининг совринини олиш учун курашдилар. Грузиянинг «Иверия» ва Москва область жисмоний тарбия институти спорт клублари ҳал қилувчи финал матчида учрашдилар. Ўйин тақдирини биринчи команда ҳужумчиси Инга Саламанидзе киритган ягона тўп ҳал этди. У ўн бир метрлик жарима тўпини бехато бажарди.

Мазкур команда ўтган йилги мусобақаларда учинчи ўринни эгаллаган эди. Грузиялик футболчи қизлар орадан бир йил ўтгач, ҳурмат шоҳсупасининг юқори поғонасини банд этдилар. Улар айни чоғда август ўрталарида Прагада бўладиган хотин-қиз командаларнинг анъанавий халқаро мусобақасида қатнашишади.

Бу йилги учрашувлар мамлакатимизда аёллар футболи ривожланиб бораётганини кўрсатди. Агар ўтган йили мусобақаларда бор-йўғи саккиз команда қатнашган бўлса, эндиликда 80 тага яқин коллективдан ариза тушди.

ЛАНГАРЧЎПДА САКРАШ

Франциянинг Ницца шаҳрида ўтаётган халқаро мусобақаларда донецклик машҳур спортчи Сергей Бубка яна ишқибозларни ҳайратга солди. У ўтган йили Братиславада кўрсатган рекорд натижасини 1 сантиметрга янгилади. Моҳир совет спортчиси лангарчўпда 6 метр 6 сантиметр баландликдан сакраб ўтди. Бу унинг жаҳон рекордини тўққизинчи марта янгилашидир.

БАСКЕТБОЛ

Роттердамда (Голландия) олимпиадаолди саралаш мусобақаси тугади. Унда Европанинг энг кучли командалари қатнашдилар. Мусобақа шартига кўра дастлабки уч ўринни эгаллаган мамлакатларнинг баскетболчилари Сеулда бўладиган ёзги олимпиада ўйинларига йўлланма олишлари керак эди.

Мусобақаларда СССР терма командаси айниқса муваффақиятли қатнашди. Баскетболчиларимиз барвақт, саралаш учрашувлари тугашига икки тур қолганда биринчи ўринни эгалладилар. Куни кеча бўлиб ўтган матчларда яна икки финалчи аниқланди. Булар Югославия ва Испания терма командаларидир.

Олимпиада ўйинларига йўлланма олган коллективлар қуръа ташлаш йўли билан ҳозирнинг ўзидаёқ группаларга бўлиндилар. Совет баскетболчилари «А» группасида ўрин олганликлари маълум бўлди. Улар саралаш учрашувларида Жанубий Корея, Марказий Африка республикаси, Пуэрто-Рико, Австралия, Югославия командалари билан учрашадилар.

Хотин-қизлар баҳсида ҳам мамлакатимиз вакиллари «А» групасидан ўрин олишди. Улар Болгария, Австралия, Жанубий Корея баскетболчилари билан ғолиблик учун курашадилар.

БОКС

Таиланд пойтахти Бангкокда «Қироллик соврини» учун ўн тўртинчи марта ўтказилган анъанавий халқаро мусобақа совет боксчиларининг ғалабаси билан тугади. 37 очко жамғарган чарм қўлқоп усталаримиз бош мукофотни қўлга киритдилар. Иккинчи ўринни эгаллаган Таиланд боксчилари ғолиблардан уч очко орқада қолишди.

Редактор
А. Ғ. МУХТОРОВ.

РЕКЛАМА ВА ЭЪЛОНЛАР

ЎЗБЕКИСТОН ССР МЕЛИОРАЦИЯ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ МИНИСТРЛИГИ В. А. БИЛБАС НОМЛИ ТОШКЕНТ ГИДРОМЕЛИОРАЦИЯ ТЕХНИКУМИ

1988—1989 ўқув йили учун

ЎҚУВЧИЛАР ҚАБУЛ ҚИЛАДИ

ТЕХНИКУМ ҚУЙИДАГИ ИХТИСОСЛАР БЎЙИЧА МУТАХАССИСЛАР ТАЙЁРЛАЙДИ: «гидромелиорация» бўлими (гидротехниклар тайёрлайди); **«гидромелиорация ишларини механизациялаш» бўлими** (гидромелиорация ишларини механизациялаш бўйича техник-механик тайёрлайди); **«Сув хўжалиги системаларидаги автомат қурилмаларини эксплуатация қилиш» бўлими** (техник-электромеханик тайёрлайди).

1 КУРСГА 8-СИНФНИ БИТИРГАН, ЁШИ 30 ГАЧА БЎЛГАН ГРАЖДАНЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНАДИЛАР.

Ўқиш муддти 3 йилу 10 ой.

Техникумга кирувчилар қуйидаги фанлардан кириш имтиҳонлар топширадилар: она тили (диктант), математика (оғзаки).

Ўрта мактабнинг 10—11 синфини тамомлаганлар II курсга қабул қилинади.

Қуйидаги фанлардан кириш имтиҳонлари топширадилар: она тили ва адабиёт (иншо), математика (оғзаки).

Ўқиш муддати 2 йилу 8 ой.

I ВА II КУРСЛАРГА КИРИШ ИМТИҲОНЛАРИСИЗ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ҚУЙИДАГИ ТАРТИБДА ЎТКАЗИЛАДИ:

Айрим фанлар (ўзбек тили ва адабиёти, математика) назарда тутилган ҳолда, 8-синфни фахрий ёрлиқ, билан тугатган шахслар суҳбат асосида қабул қилинади.

Суҳбат кириш имтиҳонлари бошланмасдан 6 кун олдин ўтказилади.

8—10 синфларни «4» ва «5» баҳоларга тугатан ва ҳунар-техника билим юртларини имтиёзли диплом билан битирган шахслар учун суҳбат кириш имтиҳонлари бошланмасдан 4 кун олдин ўтказилади.

КИРИШ ИМТИҲОНЛАРИ 1 АВГУСТДАН 20 АВГУСТГАЧА ЎТКАЗИЛАДИ.

Аризалар директор номига 1988 йил 31 июлгача (10 ва 11 синфни битирганлардан 11 августгача) **қуйидаги ҳужжатлар билан бирга топширилади:** маълумот ҳақида ҳужжатнинг асл нусхаси (етуклик аттестати ёки 8 синфни битирганлиги ҳақидаги гувоҳнома), 4 дона фотосурат (3х4 см.), соғлиги ҳақидаги медицина справкаси (086/У форма), меҳнат стажига эга бўлганлар меҳнат ёки колхоз дафтарчасининг копиясини топширадилар.

Паспорт ва ҳарбий билет шахсан кўрсатилади.

ТЕХНИКУМГА ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНЛАР УМУМИЙ ҚОИДАГА АСОСАН СТИПЕНДИЯ ВА ЁТОҚХОНА БИЛАН ТАЪМИНЛАНАДИЛАР.

Техникум адреси: 700007, Тошкент шаҳри, 7-алоқа бўлими, Кольский переулоги, 1-уй, (1э, 17э, 24э автобуслар; 17, 18-троллейбусларнинг «Марказий статистика бошқармаси», 6, 13, 22-трамвайларнинг «Морская» бекатлари). Телефонлар: 67-58-68, 67-58-79.

Ғаллакорлик хўжаликларининг раҳбарлари диққатига!

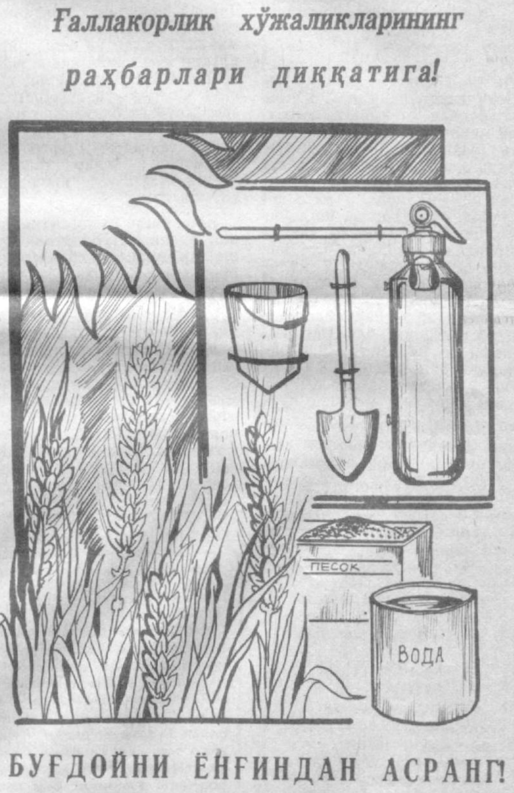

БУҒДОЙНИ ЁНҒИНДАН АСРАНГ!

Далада гуриллаб ёнган оловни бирдан ўчириш мушкул иш. Жазирама саратонда «чирс» этган учқундан бир лаҳзада ўт чиқиб, янгидан-янги майдонларни ўз забтига олади. Ёнғин экинзорлар, хирмонлар ва дон омборларига сон-саноқсиз кулфатлар, улкан миқдорда моддий зарар етказади.

Бундай офатнинг олдини олиш учун:

Ўриш мавсуми олдидан буғдойзорларни ҳайдалган тупроқ полосаси бўлган бўйи чеккасида бир чолғи, эни камида 8 метр, бўйи 4 метрлик ҳайдалган майдони бўлган 50 гектарлик участкаларга ажратиш;

қишлоқ хўжалик техникасини ҳимоя мосламалари ва ўт ўчириш воситалари билан таъминлаш;

хирмонлар ва дон омборларида ёнғин хавфсизлиги қоидалари бўйича зарур чораларни кўриш;

далаларда сув ҳавзалари барпо этиш, ҳар бир комбайнни сувли бидонлар билан таъминлаш;

буғдойзорларни, ғарамлаш жойларини (улар тўсиқ билан ажратиб қўйилган бўлиши керак) кеча-ю кундуз қўриқлашни таъминлаш, дала шийпонларида плугли тракторлар навбатчилигини ташкил этиш;

дон омборлари ва хирмонлар ёнида қумли яшикларни ҳамда сувли бочкаларни ўрнатиш, огнетушителли ва ёнғинга қарши ускунали шчитларни ўрнатиш зарур.

Ўт ўчириш машиналари сақланадиган бинода ПСО аъзолари кеча-ю кундуз навбатчилик қиладиган махсус машина доим шай туриши керак.

Ҳосилни ёнғиндан муҳофаза қилишнинг схематик плани олдиндан тузиб қўйилиши шарт ва бу планда буғдойзорлар майдон хирмонлар ва дағал хашак ғарамланадиган жойлар, дала йўлларининг тўсиб қўйилган жойлари аниқ кўрсатилган бўлиши зарур!

Барча қишлоқ хўжалик мутахассислари ўт ўчириш техникага оид билим ва кўникмалар минимумини пухта эгаллаб олишлари ва давлат ёнғин назорати ходимларига зачёт топширишлари керак. Ҳосил йиғим-теримида қатнашувчи бошқа шахслар билан махсус инструктаж ўтказилади.

ЁДИНГИЗДА БЎЛСИН! Буғдой ўрилган жойда қолган чўкиртак пояларни ёқиш қатъий тақиқланади.

Ўзбекистон республика кўнгилли ўт ўчириш жамияти.

«СОЮЗТОРГРЕКЛАМА» БУТУНИТТИФОҚ БИРЛАШМАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН АГЕНТЛИГИ.

«ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ»— «СЕЛЬСКАЯ ПРАВДА»
Газета Центрального Комитета Компартии Узбекистана
Выходит на узбекском и русском языках.

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, ТОШКЕНТ, ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32

ТЕЛЕФОНЛАР: редактор ўринбосарлари —33-44-43, 32-56-21, 33-16-27, 32-54-41, Масъул секретарь — 33-09-93, 32-56-26. Секретариат — 32-56-25, 32-54-48, 32-54-47. Партия турмуши бўлими —33-54-33, 32-56-22. Совет қурилиши бўлими —32-56-34. Деҳқончилик бўлими —33-54-33. 32-56-35, 32-54-51. Чорвачилик бўлими —32-56-33. Қишлоқ қурилиши бўлими —32-54-44. Маданият, адабиёт ва санъат бўлими — 32-56-36, 32-56-39. Ахборот ва спорт бўлими — 32-54-46, 32-56-39. Хатлар ва оммавий ишлар бўлими —32-54-52. Таржима бўлимлари —32-56-31, 32-54-54, 32-54-55, 32-56-28. Иллюстрация бўлими — 32-58-79. Эълонлар бўлими —33-81-42.

Р — 14017. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. А. 2042. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12